

Møte tirsdag den 6. januar 2015 kl. 13

President: Marit Nybakk

Dagsorden (nr. 34):

1. Interpellasjon fra representanten Michael Tetzschner til forsvarsministeren:

«Russiske fly flyr nå stadig mer nærgående og uten å identifisere seg, og dette truer luftsikkerheten i Europa. Det har vært flere alvorlige episoder, med nestenulykken med et SAS-fly over Østersjøen den 3. mars i år som den hittil alvorligste. Et russisk militærfly kom på 90 meters avstand, noe som er langt under minimumsavstanden på 300 meter. Det har i år, ifølge en ny rapport fra den britiske tenketanken European Leadership Network, vært nesten 40 farlige episoder med russiske militærfly over Europa i de første åtte månedene, og ti av dem har skjedd i Norges nærrområder.

Hvilke tiltak har statsråden tenkt å gjennomføre når det gjelder den alvorlig truede flysikkerheten i våre nærrområder?»

2. Interpellasjon fra representanten Kirsti Bergstø til forsvarsministeren:

«Den brutale nedbrenninga og tvangsevakueringa av Finnmark var blant de verste hendelsene under annen verdenskrig i Norge. Likevel står denne delen av historia i fare for å gå i glemmeboka. Partisanene er krigshelter som ble skjøvet inn i skyggen da historia skulle skrives fra offisielt hold. Dette har Kongen beklaget. I forbindelse med den nasjonale 70-årsmerkinga må staten, på en utvetydig måte, sørge for skikkelig honnør for innsatsen. Kvinner er spesielt utsatt i konflikt og blir gjort ansvarlig for nasjonens ære. Det er viktig å beklage trakassering av kvinner utført fra norske soldater og offisielt hold.

Hvordan vil statsråden sikre at regjeringen bidrar til å gjøre historien kjent for kommende generasjoner, hedre den nordnorske innsatsen under krigen og sikre oppreisning for kvinner som ble uthengt og trakassert?»

3. Interpellasjon fra representanten Anders Tyvand til kunnskapsministeren:

«Ifølge tall fra SSB vil det i 2030 være behov for 159 800 flere fagarbeidere i Norge, men det ser ut til å bli et stort underskudd på slik arbeidskraft. Utfordringen er at for få søker seg til yrkesfaglige utdanninger, og antallet søkere går ned. I tillegg er det et problem at for få fullfører løpet. Av elevkullet som startet i videregående opplæring i 2008, hadde kun 32 pst. av elevene oppnådd yrkeskompetanse etter fem år. Dette skyldes bl.a. mangel på læreplasser. Per 1. oktober i år hadde kun 58 pst. av søkerne godkjent lærekontrakt, og det er store ulikheter mellom fylkene. I samfunnskontrakten var målet 20 pst. flere læreplasser fra 2011 til ut 2015. Til nå har antallet økt med 2 pst. Dette er ikke nok for å møte fremtidens behov for arbeidskraft.

Hvilke konkrete tiltak vil statsråden iverksette for å øke rekrutteringen til yrkesfaglige utdanninger og sikre flere elever tilbud om læreplass?»

4. Interpellasjon fra representanten Sivert Bjørnstad til kunnskapsministeren:

«Elevundersøkelsen 2013 viser at 4,2 pst. av elevene blir mobbet 2-3 ganger i måneden eller oftere. Hver dag gruer altfor mange elever seg til å gå på skolen. Den siste tiden har vi fått en rekke eksempler på svært alvorlige mobbesaker, hvor elever har vært utsatt for systematisk mobbing over lang tid. Selv om skoleledelsen har kjent til mobbingen, har ikke elevene blitt fulgt opp av skoleledelsen på en forsvarlig måte. Dette tyder på at det er en systemsvikt i norsk skole. Det er skoleeier som er ansvarlig for å bekjempe mobbing, som i det daglige er nærmest elevene og som har størst mulighet for å gripe inn mot mobbing. Skoleeier, skoleledere, KS og arbeidstakerorganisasjonene har et særlig ansvar for å iverksette tiltak for å stanse mobbingen.

Hvordan vil statsråden sikre at disse ivaretar elevenes rett til et mobbefritt skolemiljø?»

5. Referat

Presidenten: Før vi går videre, vil presidenten benytte anledningen til å ønske alle representantene et riktig godt nytt år, og hun håper at alle har hatt en velfortjent og trivelig juleferie.

Representantene Marianne Aasen, Anne Tingelstad Wøien, Mazyar Keshvari, Geir S. Toskedal, Eva Kristin Hansen, Per Sandberg, Karianne O. Tung, Svein Roald Hansen og Irene Johansen, som har vært permittert, har igjen tatt sete.

Følgende innkalte vararepresentanter har tatt sete:

For Aust-Agder fylke: Terje Østebø Eikin

For Nordland fylke: Tone-Helen Toften

For Rogaland fylke: Kari Raustein

For Troms fylke: Kristian Støback Wilhelmsen

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide overbrakte 3 kgl. proposisjoner (se under Referat).

Presidenten: Representanten Abid Q. Raja vil framsette et representantforslag.

Abid Q. Raja (V) [13:02:38]: Jeg har på vegne av representantene Ola Elvestuen, Trine Skei Grande, André N. Skjelstad, Terje Breivik, Iselin Nybø, Ketil Kjenseth og meg selv æren av å framsette representantforslag om økt kapasitet og frekvens i lokaltogtrafikken.

Presidenten: Forslaget vil bli behandlet på reglementsmessig måte.

Før sakene på dagens kart tas opp til behandling, vil presidenten opplyse om at møtet fortsetter utover kl. 16.

Sak nr. 1 [13:03:16]

Interpellasjon fra representanten Michael Tetzschner til forsvarsministeren:

«Russiske fly flyr nå stadig mer nærgående og uten å identifisere seg, og dette truer luftsikkerheten i Europa.

Det har vært flere alvorlige episoder, med nestenulykken med et SAS-fly over Østersjøen den 3. mars i år som den hittil alvorligste. Et russisk militærfly kom på 90 meters avstand, noe som er langt under minimumsavstanden på 300 meter. Det har i år, ifølge en ny rapport fra den britiske tenketanken European Leadership Network, vært nesten 40 farlige episoder med russiske militærfly over Europa i de første åtte månedene, og ti av dem har skjedd i Norges nærrområder.

Hvilke tiltak har statsråden tenkt å gjennomføre når det gjelder den alvorlig truede flysikkerheten i våre nærrområder?»

Michael Tetzschner (H) [13:04:38]: Den 3. mars 2014 kunne blitt en skjebnesvanger dato som ville brent seg inn i vår nasjons bevissthet. Et SAS-fly med 132 passasjerer lettet denne dagen fra Kastrup med kurs for Roma. Etter kort tid fikk de to pilotene en oppkalling. En svensk militærradar hadde oppfanget et ukjent fly på SAS-flyets rute, et fly som ikke sendte ut signaler, og som ikke svarte på radioanrop eller var varslet i henhold til noen trafikkplan. For å unngå en katastrofal kollisjon bare noen sekunder senere måtte de to pilotene reagere øyeblikkelig og skifte kurs. De to flyene passerte så hverandre med 90 meters avstand, ca. 50 km sydøst for Malmø. Det skulle nesten være unødvendig å minne om at 90 meters klarer er en brøkdel av de internasjonalt aksepterte minimumsgrenser. Flyet er identifisert som et russisk militærfly av typen Iljusjin-20, og det kunne heller ikke detekteres av SAS-flyets eget varselssystem. På grunn av tre heldige omstendigheter – for det første årpågangen svensk flyveledelse, for det andre god siktbarhet og for det tredje resolutt inngripen fra pilotene – ble en katastrofe avverget. Det er særlig alvorlig at russiske militærpiloter skrur av flyets transpondere og ikke snakker med den sivile lufttrafikkkontrollen.

I en rapport fra den britiske tenketank European Leadership Network, som har undersøkt opp mot 40 farlige hendelser fra 2014, har man klassifisert denne episoden som SAS-flyet og dets 132 passasjerer var utsatt for, som en av de tre farligste i hele 2014. Dersom et slikt sammenstøt hadde funnet sted, ville det vært uunngåelig å varsle om at man for fremtiden måtte forbeholde seg retten til å ta ut – om nødvendig ved nedskyting – slike uidentifiserte tause fly på kollisjonskurs med sivile fly. Det kunne i seg selv ført til en eskalering av konfliktnivået, med uante konsekvenser.

Dessverre er denne episoden ikke enestående. Den 16. juli 2014 var, ifølge vitner, et annet russisk militærfly med missiler ti meter fra å kolliderer med et svensk overvåkingsfly mellom Gotland og Latvia.

Faren for kollisjon med et av Putins økte antall fly i internasjonalt luftrom er ikke bare til stede i denne delen av Skandinavia. Russerne tester også Norge og våre NATO-alliertes forsvar ved å fly nord om Norge og ned langs Vest-Europas kyster, eksempelvis den 23. april 2014, da to av russernes Tupolev Tu-95 Bear bombe-fly fløy helt til Nederland og krenket det nederlandske luftrom med en grenseoverskridelse på 800 meter. Den 3. oktober 2014 var enda et russisk militærfly få meter

fra å kolliderer med ytterligere et svensk overvåkingsfly.

Denne interpellasjonen ble fremmet den 18. november foregående år, og den er i løpet av den forgangne tid ikke blitt mindre aktuell.

Den 12. desember i fjor ble nok et SAS-fly fra Kastrup, på vei til Poznan i Polen, ifølge Dagens Nyheter sjenert av et russisk militærfly, noe som ble satt i sammenheng med betydelig russisk militæraktivitet over Østersjøen samtidig. Også her var det russiske militærflyets transpondere slått av.

Det er vanskelig ikke å sette denne uakseptable adferden i sammenheng med andre provokasjoner, som da to russiske Su-24 bombe-fly planlagt og målbevisst den 17. september 2014 trengte inn i svensk luftrom syd for Øland for å teste Sveriges luftforsvar, og tilsvarende russisk inntrengning i finsk luftterritorium i august, eller ikke å se det i sammenheng med fingerte angrep mot Bornholm, tilfeldigvis under den allmenne politiske sommer-samlingen. Lignende flyaktiviteter skjedde også mot Cardiff under NATOs toppmøte der.

Denne adferden er truende ikke bare for Europas sikkerhet, men den er også truende for de delene av Europa som har vendt seg til å leve med Østersjøen som et fredens hav – og hva verre er: Hvis denne adferden ikke endres, vil det være et spørsmål om tid før en katastrofe for skandinavisk luftfart er en realitet.

Formålet med denne interpellasjonen er å henlede oppmerksomheten på en fare som er reell, og som allerede har manifestert seg ved en rekke anledninger, og å bidra til en økt norsk offentlig interesse for det som skjer, samt å utløse nasjonale og internasjonale tiltak som kan forebygge sivile tap og katastrofer, og at man dermed kan unngå eventuelle nødvendige militære motsvar.

Jeg ser derfor med stor interesse frem til å høre hva forsvarsministeren vil si – hvordan hun vurderer situasjonen, og hvilke konkrete tiltak som kan gjøres nasjonalt og internasjonalt for å redusere en totalt unødvendig trussel mot sivil luftfart.

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [13:10:14]: Jeg vil først benytte anledningen til å takke interpellanten for å ta opp et veldig viktig og også alvorlig tema. Den siste tida har det vært en tydelig økning i russiske flyvninger langs NATOs grenser. Denne typen tokt gjennomføres også i internasjonalt luftrom langs norskekysten og mot Nordpolen. Norske jagerfly går rutinemessig på vingene for å identifisere denne flyaktiviteten. Forsvaret overvåker også aktiviteten i luftrommet langs norskekysten ved hjelp av luftvarslingsradarkjedene. Det har ikke vært registrert russisk krenking av norsk luftrom etter oppløsningen av Sovjetunionen. De russiske flyvningene har et flysikkerhetsaspekt, men også et sikkerhetspolitisk aspekt. Jeg vil først adressere flysikkerhetsaspektet.

Økt aktivitet i luftrommet øker sannsynligheten for uønskede episoder og hendelser. Rapporten «Dangerous Brinkmanship» spesifiserer 40 hendelser over en periode på åtte måneder der Russland og vestlige land har vært involvert. Rapporten omhandler ikke bare luftfartshendel-

ser, men også hendelser på land og til sjøs. Det er registrert to maritime hendelser i nordområdet, begge knyttet til hendelser i Barentshavet som ikke involverer norske fartøyer. Slik vi kjenner de rapporterte hendelsene i luftrommet mellom Norge og Storbritannia, utfordret de ikke flysikkerheten.

De mest alvorlige luftfartshendelsene har ifølge denne rapporten funnet sted i luftrommet over Østersjøen. Utviklingen har fortsatt etter at rapporten ble publisert. Det er uakseptabelt at russiske fly skaper farlige situasjoner i europeisk luftrom og truer sikkerheten for sivil luftfart. Det er legitimt for det russiske forsvaret, som for alle andre lands forsvar, å trene og øve sine styrker, herunder å fly i internasjonalt luftrom, men Russland må, i likhet med alle andre, forholde seg til lover og regler for internasjonal luftfart.

Russiske militære fly er ikke underlagt norske lufttrafikkregler når de flyr i internasjonalt luftrom. Det betyr at de heller ikke har en juridisk plikt til å være i kontakt med norsk lufttrafikkjeneste ved slike flyvninger. Russiske militære fly benytter ikke det elektroniske identifikasjonssystemet IFF og vil derfor ikke være synlige på de fleste sivile overvåkingssystemer. Militære radarer er ikke avhengig av IFF og vil derfor kunne oppdage disse flyvningene dersom de er innenfor radarrekkevidde.

Norge og Russland inngikk i 1990 en bilateral avtale for å ivareta navigasjonssikkerhet for skip og luftfartøyer fra de væpnede styrkene utenfor territorialfarvannet. Avtalen spesifiserer bl.a. at aktiviteter utenfor territorialfarvannet som representerer en fare for skipsfarten, eller for flyvninger, skal varsles.

I tillegg til at Norge ivaretar NATO-beredskap ved å ha to F-16-fly på QRA-beredskap, har vi god situasjonsforståelse i våre nærrområder. Et viktig bidrag til flysikkerheten er å se til at samarbeidet mellom Forsvaret og sivile luftfartsmyndigheter er godt, herunder at nødvendig informasjon utveksling til sivile luftfartsmyndigheter fungerer.

Tilbakemeldingene fra sivile luftfartsmyndigheter er at samarbeidet fungerer godt. Men jeg er hele tiden åpen for å se på om vi kan utdype dette samarbeidet bedre for at flysikkerheten skal bli styrket. Jeg vil nå også adressere det sikkerhetspolitiske aspektet knyttet til den russiske aktiviteten vi er vitne til.

Året 2014 kan bli stående som et tidsskille i europeisk sikkerhetspolitikk. Året har gitt omfattende geopolitiske endringer. Russiske folkerettsbrudd i Ukraina og spenningene som har oppstått mellom Russland og vestlige land i kjølvannet av krisen, har vist at fundamentale interessenmotsetninger preger Europa. Russland har vist vilje og evne til å bruke militærmakt overfor et naboland for å fremme sine nasjonale interesser. Det er skapt betydelig usikkerhet om Russlands intensjoner som internasjonal aktør.

Russlands globale militære aktivitet har økt de siste åtte til ti åra først og fremst som et resultat av økt ressurstilgang i form av penger og materiell. Russiske ubåter og overflatefartøyer seiler mer og lenger. Russiske strategiske bombefly er observert fra Portugal til Nordpolen. I våre nærrområder ser vi den kanskje mest markante økningen i russisk

militæraktivitet i østersjøområdet. NATOs QRA – Quick Reaction Alert – i Baltikum har gjennomført mer enn 100 oppdrag mot russiske fly i 2014. Dette er tre ganger mer enn i 2013. Vi ser flere og mer aggressive flyvninger samt luftromskrenkelser over både Finland, Sverige og Estland. Vi ser dessuten mer seiling, flere øvelser og økt testaktivitet. Den siste tidas tokt med tunge strategiske bombefly over Østersjøen kan ikke leses som noe annet enn en maktdemonstrasjon fra russisk side.

Situasjonen i våre nærrområder i nord er noe annerledes. Vi har så langt ikke sett en signifikant kvantitativ økning i russisk militæraktivitet. QRA i Bodø har i 2014 gjennomført 49 oppdrag med 74 identifiseringer. Tilsvarende tall for 2013 og 2012 var henholdsvis 41 oppdrag og 58 identifiseringer og 41 oppdrag og 71 identifiseringer. Samtidig er både flyvninger, seilaser, øvelser og testaktivitet i nord preget av stadig større kvalitet og kompleksitet. Økt russisk militæraktivitet kommer etter en periode med nedprioritering av Forsvaret på 1990-tallet og tidlig 2000-tallet. Fram mot 2020 planlegger Russland å tidoble bevilgningene til militært materiell i forhold til hva som ble brukt i foregående tiårsperiode. De samlede bevilgningene til nasjonalt forsvar forventes å utgjøre 4,2 pst. av BNP i 2015.

Nordområdene har fortsatt stor militær strategisk betydning for Russland. Det skyldes områdets funksjon som base og operasjonsområde for ubåter som bærer interkontinentale ballistiske atomstridshoder. De russiske styrkene i nordområdene er i ferd med å tilføres nytt og oppgradert materiell, som luftvern, kampfly og helikoptre. Dette i kombinasjon med opprettelsen av en arktisk kommando og arktiske brigader vil kunne medføre økt russisk aktivitet i nordområdene i åra som kommer.

Russisk reaksjonsevne og strategisk mobilitet er vesentlig forbedret. Det medfører at varslingstida for militær oppbygging er sterkt redusert. Det har store konsekvenser for forutsigbarheten og sikkerheten i våre nærrområder. At Russland velger å projisere makt, slik vi særlig har vært vitne til i østersjøområdet i høst, har en destabiliserende effekt og er derfor svært uheldig.

Vår vurdering er at Russland per i dag ikke utgjør noen militær trussel mot Norge. Norge og Russland har en rekke sammenfallende interesser i nord. Vi er begge avhengig av stabilitet og forutsigbarhet i våre nærrområder. Norge har, i likhet med våre allierte, suspendert det bilaterale militære samarbeidet med Russland, men vi viderefører samarbeidet med Russland om søk og redning, om grensevakt, om kystvakt i nord. Kontakten mellom Forsvarets operative hovedkvarter og nordflåten opprettholdes også. Noe av den viktigste årsaken til det er nettopp å unngå misforståelser og kunne ha en kontakt som kan bidra til at situasjoner deeskalerer snarere enn eskalerer.

De største flysikkerhetsutfordringene finner sted over Østersjøen. Det er begrenset hva Forsvaret kan bidra med i dette området for å styrke flysikkerheten. I nordområdene og langs norskekysten vil Forsvaret fortsette å utveksle informasjon om militære flybevegelser med sivile luftfartsmyndigheter og opprettholde vår beredskap på et høyt nivå.

Utviklingen i Russland har stor betydning for norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Betydningen av å opprettholde evnen til å følge med på utviklingen av russisk militærmakt er vesentlig. Den er vesentlig for å sikre god situasjonsforståelse. Vår militære tilstedeværelse i nord, både nasjonalt og sammen med allierte, vil vedvare som en viktig prioritet fra norsk side.

Michael Tetzschner (H) [13:19:03]: Jeg vil takke statsråden for et interessant og fyllestgjørende svar. Det er betryggende at vi deler situasjonsanalysen. Dette har potensielt ganske alvorlige følger hvis det ikke også blir etablert en bedre internasjonal orden for hvordan man skal opptre i et internasjonalt luftrom som blir trangere – luftrommet er det samme, men på grunn av trafikken vil det altså bli trangere.

Statsråden har sikkert sine ord i behold når hun også sier:

«Vår vurdering er at Russland per i dag ikke utgjør noen militær trussel mot Norge.»

Men vi må allikevel si at norsk utenrikspolitikk definerer ikke bare norske interesser knyttet til norsk territorium. Jeg skjønner at man i Forsvarsdepartementet kanskje tenker mer geopolitisk, men rent generelt vil vi også si at norske interesser er på spill. De to episodene jeg har nevnt, som har vært alvorlige, og som gjelder internasjonal luftfart, rammer direkte et selskap som den norske stat er aksjonær i. Men enda verre: Det er også slik at SAS-flyene, i hvert fall for nærtrafikken i denne delen av Europa, frakter nordiske statsborgere, skandinaviske statsborgere og norske statsborgere. Så norske interesser og norske liv er truet ved en slik atferd.

Derfor må det også bygges på sivile virkemidler, ikke bare militære. Det er ikke det jeg egentlig ser heller, at man bare har den militære forsikringen – den skal også være i orden – men vi bør ikke la noe ligge uprøvd for at vi også gjennom internasjonale luftfartsorganisasjoner, hvor man utvikler felles regler, «conduct of behaviour», og selvfølgelig rettsregler, får det til å bli slik at enhver nasjon må redegjøre for sine fly. Det kan ikke være slik at de farligste flyene er de som skal kunne slå av identifiseringssignaler. Det vil jo være som om alle vi andre bilister i trafikken var pålagt å kjøre på motorveiene med lys, mens de store bilene – lastebilene og trailerne – ikke var det.

Vi må bidra til en internasjonal rettsorden, og jeg håper at regjeringen i sitt videre arbeid med dette også involverer Samferdselsdepartementet, for her må det gjøres en del i sivile, felles internasjonale luftfartsorganisasjoner, så vi nettopp hindrer at slike potensielt store katastrofer kan få militære etterspill. Det er også noe av det som er viktig for nettopp å forebygge at det blir en eskalering av de konfliktene vi ellers har i Europa.

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [13:22:21]: Takk til interpellanten for også de ytterligere påpekningene.

Som interpellanten helt riktig er inne på, må mye av dette primært løses både gjennom sivile kanaler og gjennom internasjonale luftfartsmyndigheter. Jeg tror likevel, selv om jeg var veldig klar på å understreke i mitt innlegg

at vi per nå ikke vurderer Russland som en militær trussel mot Norge, altså tenkt fra et militært synspunkt, at både regjeringa og jeg har vært veldig tydelige med å understreke at det året vi nå har bak oss, for alvor har vist at man kan si at det russiske forsvaret har gått fra å være det som i gamle dager ble betegnet som en storslegge – den var i stand til å gjøre stor skade, men var ofte upresis og treg – til det vi ser i dag: et Russland med et langt raskere og hurtigere våpen og en større verktøykasse, som gir flere militære opsjoner. Det kan vi ikke være blinde for, og vi må i vår politikk og i vår utforming av norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk ta høyde for at det også kan være situasjoner hvor konflikter kan komme til våre nærrområder. Vi ser ikke de situasjonene i dag, og vi ser ingen militær trussel fra Russland i dag. Men vi må i et langsiktig perspektiv planlegge for at vi nå har en varig endret sikkerhetspolitisk situasjon i våre nærrområder og i våre omgivelser.

Da er det aspektet som interpellanten tar opp med flysikkerhet – ikke bare flysikkerhet, men egentlig sikkerhet for transport både til havs, til lands og til vanns som følge av en økt militær aktivitet som forstyrrer den sivile aktiviteten – et veldig viktig, men også ganske nytt tema, nettopp fordi aktiviteten har økt såpass dramatisk. Som jeg nevnte i min innledning, har aktiviteten primært vært størst over østersjøområdet, og våre naboer Sverige og Finland merker det godt. Våre allierte i NATO de baltiske landene merker det svært godt. Og jeg merker også når jeg snakker med mine kolleger, enten det er på ministermøter eller i andre sammenhenger, at for de baltiske landene dreier dette seg om et eksistensielt spørsmål. De føler en trussel, de føler historien komme tilbake, og vi må ta på alvor som en alliert at dette er noe som vi gjennom vår allianse skal bidra til å berolige så godt som mulig.

Kåre Simensen (A) [13:25:22]: Takk til interpellanten som tar opp dette viktige og alvorlige temaet. Vi er alle enige om at de episodene Europa – inkludert vårt land – har opplevd med de russiske fly, er svært provoserende og ikke minst ubehagelig.

Men det er ikke noe nytt – dette har skjedd gjennom mange år. Når dette skjer parallelt med den spente situasjonen i Ukraina, oppfattes nok disse episodene interpellanten nevner i sin interpellasjon, som noe mer krevende og truende enn tilsvarende episoder gjennom den kalde krigen og fram til i dag.

Det nye denne gangen er at episoder der militær aktivitet virker truende overfor sivil luftfart, er verdt å fokusere på. Det er alvorlig, og jeg er enig med interpellanten og andre som sier at det er uakseptabelt og ikke minst livsfarlig.

Det er ingen politisk uenighet om hva og hvordan vi skal reagere når dette skjer – som forsvarsministeren redegjorde for her i dag. Norge – inkludert NATO – reagerer svært så tydelig overfor Russland. Ett av tiltakene er å sende våre fly opp i luften. Og som et lite apropos skjønte mange av oss at noe viktig var i gjære da to av våre F-16-fly brøt lydturen i mitt hjemfylke noen dager før jul. Og det smalt – bokstavelig talt.

Men vi skal ikke være overrasket over at Russland

– som mange andre land – rustet opp og moderniserer sine forsvarskapasiteter. Det gjør også vi – både til lands, til sjøs og i luft.

Innkjøp og modernisering av vårt forsvar vil gjøre oss i bedre stand til å møte militære utfordringer både i fredstid og i krigstid. Bruk av vårt flyvåpen har alltid vært viktig når vi føler at Russlands flyvåpen blir for nærgående, slik statsråden var inne på i sin redegjørelse.

Med vår beliggenhet som NATO-medlem har vi et spesielt ansvar for å overvåke hva som skjer i nordområdene. Derfor trenger vi flere flygninger, ikke færre. Vi kan ikke godta reduksjon i aktiviteten som gjør at vi ikke har oppsyn med havområdene i nord – både i luften og i sjøen. Våre allierte forventer at vi ivaretar vårt ansvar her.

Vi skal fortsette moderniseringen av Forsvaret for å styrke vår evne til suverenitetshevdeelse om den skulle bli truet. Et reelt terskelforsvar gir stabilitet og forutsigbarhet. Vår etterretning må ha god kunnskap om aktiviteten i nord.

Det er derfor behov for økt tilstedeværelse og overvåkning – slik statsråden var inne på – av våre havområder både over og under vann, men også det å ha en oversikt over det som skjer i luftrommet, er viktig. Denne interpellasjonen er et godt eksempel på det. Uttrykket og beskjeden «vi ser hvor du er» vil etter vår mening heller dempe enn øke spenningen mellom våre to land.

Jeg er uenig med dem som antyder at vi kanskje går en ny kald krig i møte. Jeg er derfor enig med statsråden når hun sier at Russland for tiden ikke utgjør en militær trussel overfor Norge. Til det har vi for mange felles interesser og et svært viktig samarbeid på områder som er viktige for begge land. Ikke minst derfor er det viktig å opprettholde en god dialog med Russland i en tid som er svært utfordrende for Europa.

Med andre ord: Vi må ikke undervurdere dialogen som et viktig tiltak i et forsøk på å dempe den økte spenningen mange føler i dag.

Men samtidig skal vi være tydelige når vi opplever at en økende russisk strategisk øvingsaktivitet i våre nærrområder blir for nærgående – ikke minst med hensyn til sivil luftfart.

Øyvind Halleraker (H) [13:29:19]: Også jeg vil takke interpellanten for å ta opp en svært alvorlig og viktig sak.

Den økte aktiviteten vi nå ser, blir det viktig å være forevar overfor. I Norge har vi ennå ikke registrert alvorlige hendelser som involverer sivil luftfart, men som interpellanten beskrev, har det vært alvorlige hendelser som involverer russiske militærfly i våre nærrområder og naboland, særlig i områdene rundt Østersjøen og Svartehavet.

Russiske fly langs norskekysten er ikke noe nytt – det er noe vi har tiår med erfaring fra. Noe av det viktigste vi i Norge kan gjøre, er derfor å sikre en optimal lufttrafikk-tjeneste for den sivile lufttrafikken. Det er ingen tvil om at det er de russiske flyvningene som skaper de alvorlige hendelsene, men når risikoen er der, er det viktig at den sivile luftfartstrafikken i størst mulig grad kan være oppmerksom på og oppdatere seg på den aktiviteten som er i nærheten, slik at nødvendige forholdsregler kan tas. Det er derfor viktig å sørge for at både Luftfartstilsynet, Forsvaret

og lufttrafikk-tjenestene har de nødvendige ressursene som skal til for å overvåke norsk luftrom i tilstrekkelig grad. Det er mitt klare inntrykk at regjeringen sørger for nettopp dette.

Som statsråden sa, har disse hendelsene også en sikkerhetspolitisk dimensjon. Spørsmålet ble drøftet på flere møter i NATOs parlamentarikerforsamling sist høst. Mange medlemsland, særlig i Baltikum, er urolige for den aktivitet man nå ser, med økt hyppighet og manglende respekt for de internasjonale konvensjoner.

Det er altså ikke bare spørsmål om et økt antall flyvninger, men også om måten flyvningene gjennomføres på: Man sender ikke inn sine reiseplaner. Man kommuniserer ikke med sivile luftkontrollsentraler. Man slår ikke på radiosenderne. Dette utgjør en risiko for sivil luftfart.

NATO har advart europeiske flyselskaper mot den fare som truer i luftrommet over Det baltiske havet og nær grensene til Sverige og Danmark. Ifølge NATO er Dark Flights – som de kalles – fly som ikke har påslått transponder, et stadig større problem. Flere russiske militærfly flyr der det passer dem, uten hensyn til annen, sivil flytrafikk.

Interpellanten nevnte at rett før jul ble et russisk militærfly oppdaget på samme kurs som et sivilt passasjerfly som akkurat hadde tatt av fra Kastrup ved København. Svenske myndigheter fastslo at dette militære flyet hadde slått av transponderen, som kommuniserer hvilket fly og hvilken nasjon det er snakk om. Dette er bare én av flere episoder.

Militære fly kan skru av transponderen i internasjonalt luftrom, så lenge de tar hensyn til annen, sivil luftfart. Det kan ikke sies å være tilfellet for de russiske flyvningene. Ingen av de russiske militære flyene som nå opererer i Nord-Europa, har sendt inn noen melding om hvor og når de skal ut og fly.

Videre er det grunn til å merke seg at både Sverige og Danmark har innkalt på teppet de russiske ambassadørene i de to landene for å gi Russland en advarsel. Sveriges utenriksminister, Margot Wallström, uttalte i desember følgende om viktigheten av å overholde gjeldende regler:

Det er på tide å respektere de tillitsbyggende avtalene som ble bygget opp etter den kalde krigen. Etter den russiske suspensjonen av CFE-avtalen, også kalt Wien-traktaten om nedrustning, er det bekymringsfullt at man nå ser hendelser som kan bidra til å underminere Wien-dokumentet og Open Skies-avtalen. Internasjonale avtaler er til for å respekteres. Ved å utfordre dem senker man terskelen for bruk av militær makt.

Dette er sterk og klar tale fra vårt naboland og uttrykker bekymring.

Det er fullstendig uakseptabelt at man ikke respekterer avtaler man selv har vært med på å inngå, og at man dermed skaper usikkerhet om trygghet i internasjonalt luftrom, med fare for ulykker og tap av menneskeliv.

Både Norge og Russland er, sammen med EU og USA, tilknyttet The Treaty on Open Skies, som er et regime for ikke-våpnede observasjonsflyvninger i andre staters luftrom. Hensikten er å styrke den gjensidige forståelsen og tilliten mellom deltakerne i avtalen. Det er et av de mest omfattende våpenkontrollregimene til dags dato. Avtalen

har eksistert i 20 år. Slike avtaler er viktig for å opprettholde tilliten mellom våre nasjoner og viser at vi har klart å være åpne med hverandre før. Det må også være målsettingen framover.

Christian Tybring-Gjedde (FrP) [13:34:28]: La meg også først få takke interpellanten for en interessant og faktuell interpellasjon, basert på opplysninger og konkrete hendelser. Derfor gjør den seg også ekstra interessant. Jeg vil også takke interpellanten for at han engasjerer seg – at det er flere enn utenriks- og forsvarskomiteens medlemmer som engasjerer seg i forsvars- og sikkerhetspolitikk. Det er veldig bra.

Det meste er sagt, og jeg antar at det er en veldig stor og bred enighet her i salen om disse spørsmålene. Likevel er det bra å diskutere dem. Men at vi må være på vakt, som også forsvarsministeren sa, er helt åpenbart. En såret bjørn, som også har en såret stolthet, kan være svært uforutsigbar.

Det er også viktig at Norge koordinerer vårt overvåkningsarbeid med NATO. At vi hele tiden koordinerer der, har vært litt ute av debatten – det har ikke vært sagt så mye om det. Samtidig vil jeg understreke at vi også må tone ned retorikken knyttet til ulike hendelser. Det er også viktig, som statsråden sa, å understreke at Russland ikke utgjør noen militær trussel mot Norge – men at de kan true sivil luftfart, som interpellanten var inne på. Det er også viktig at Russland forholder seg til reglene for internasjonal luftfart. Det er en krevende balansegang.

Men vi må også prøve å sette oss inn i den russiske tankegangen. Russland har åpenbart en stor følelse av isolasjon, ikke minst etter den kalde krigens slutt og NATOs utvidelse. Statsråden var inne på at det er økt aktivitet særlig i østersjøområdet. Det er en maktdemonstrasjon. Uten at vi skal gjøre noen analyse her og nå, tror jeg det hadde vært klokt at man faktisk gjør en analyse av hva som er formålet med denne maktdemonstrasjonen, bortsett fra at det er en maktdemonstrasjon.

Jeg har ikke – verken i mediene eller andre steder – fått noen klare signaler om, eller noen særlig klare analyser av, hva som er bakgrunnen for at Russland gjør det de gjør, bortsett fra at det kanskje er mer innenrikspolitikk enn det faktisk er utenrikspolitikk.

Michael Tetzschner (H) [13:36:57]: Jeg vil takke deltakerne for en interessant, saklig og opplysende debatt. Jeg har også merket meg at flere av talerne har vært inne på at dette har vært et betimelig tema å ta opp. Så vil det jo selvfølgelig være nyanser i hva man vektlegger. Jeg er aldri imot at man skal prøve å se verden fra et annet perspektiv enn det man selv representerer.

Samtidig har det vel også fremkommet ganske klart av innleggene, også fra forsvarsministeren, som jeg fullt ut deler, at det er noen minimumsstandarder for hvordan man opptrer i et internasjonalt samfunn. Det er da slik at det er en apologi som går ut på at her er vi skyldige på alle sider, og NATO utvider seg. Det er jo ikke slik man kan bygge på internasjonale rettsforutsetninger, fordi etter Sovjetunionens sammenbrudd oppsto det suverene stater som er helt suverene til å inngå i de utenrikspolitiske og

forsvarspolitiske arrangementer som de selv ser seg tjent med. Der hadde de kanskje noen historiske erfaringer som tilsa at man søkte nærmere kontakt med samarbeidsorganisasjonene i Vesten, enten det var av økonomisk, rettslig, politisk, handelsmessig art, som EU representerer, eller det var forsvarsallianser.

Det vi må stå vakt om her, er selvfølgelig at disse garantiene gjelder – jeg håper at de aldri skal bli aktuelle å anvende – men det er også dette som gjør at vi ikke kan akseptere at noen under påberopt nasjonal såret stolthet skal ha andre atferdsnormer for sin internasjonale opptreden enn det som fremkommer av fredelig sameksistens mellom suverene stater. Norge må som et lite land i dette være nettopp en av pådriverne for ikke å unnskyldte, men å innskjerpe hva som er akseptabel opptreden, og hva som har grunnlag i folkeretten.

Det tror jeg ikke vi er uenige om, men jeg vil allikevel ha sagt det, så man ikke blir for filosofisk og for nedlesset med grunnløse håp som et alternativ til en del av disse problemene, som faktisk må løses gjennom politiske tiltak, gjennom dialog – ja visst – men også med en betydelig realitetssans. Den er jeg glad for å føle at vår forsvarsminister representerer.

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [13:40:22]: Jeg vil slutte meg til interpellantens siste innlegg og knytte noen kommentarer til det som er framkommet i de andre innleggene.

Representanten Simensen var opptatt av aktiviteten og tilstedeværelsen i nord. Det er også regjeringa svært opptatt av. Det er veldig viktig at vi opprettholder en aktivitet som over år har representert en normaltilstand. Det betyr at vår situasjonsforståelse også er bygd opp over år, og det betyr igjen at det er enklere for oss å identifisere hva som er en slags normal aktivitet, og hva som er unormal aktivitet. Det er et vesentlig bidrag til ikke bare vår egen, men også alliansens situasjonsforståelse, som det er viktig at vi bidrar til.

Vi kommer også til å fortsette moderniseringen av Forsvaret. Vi har nå, som representanten Simensen er godt kjent med, bedt forsvarssjefen om et nytt fagmilitært råd innen 1. oktober i år – det er bl.a. basert på endringene vi ser i våre sikkerhetspolitiske omgivelser – og vi har nedsett en ekspertgruppe som også skal gå inn i dette problemkomplekset. Det er for at vi skal sikre ikke bare en operativ evne i dag, men også at vi ruster Forsvaret og Norge for framtida.

Når det så gjelder kommentarene som Øyvind Halleraker hadde i sitt innlegg, er jeg veldig enig i dem, og jeg er glad for at selv om det er en alvorlig situasjon, er dette også et tema som NATOs parlamentarikere diskuterer flittig. Det er også et tema som diskuteres mye på ministermøtene i NATO. Jeg mener at noe av det viktigste vi fra Forsvarets side kan gjøre, er nettopp å bidra til å se det sivil lufttrafikkjeneste ikke kan se, fordi de ikke har radarer som kan fange opp fly som ikke har på IFF. Der er samarbeidet som sagt godt, men jeg er hele tida åpen for å kunne videreutvikle det samarbeidet dersom det skulle være behov for det fra sivile luftfartsmyndigheter. Foreløpig har vi ikke mot-

tatt henvendelser om det, men skulle vi gjøre det, er det selvsagt at vi vil være åpne for å gjøre vurderinger av det.

Avslutningsvis: Vi har vært vitne til store geopolitiske omveltninger det siste året. Det er ingen tvil om at hovedelementene i denne utviklingen er et mer selvhevdende, mer militært kapabelt Russland, som skaper usikkerhet overfor sine naboer, både de nære naboene og de noe lenger unna. Vi har sett en modernisering av de russiske militære styrkene og en vilje til å bruke militærmakt til å ivareta sine nasjonale interesser. Det er en utvikling vi ikke kan lukke øynene for, fordi den påvirker oss på ulike måter, selv om Russland ikke per i dag anses å representere en militær trussel mot Norge. Det at vi har en stor nabo i øst, har alltid vært dimensjonerende for norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk og vil være det også i framtida.

Presidenten: Sak nr. 1 er dermed ferdigbehandlet.

Sak nr. 2 [13:43:32]

Interpellasjon fra representanten Kirsti Bergstø til forsvarsministeren:

«Den brutale nedbrenninga og tvangsevakueringa av Finnmark var blant de verste hendelsene under annen verdenskrig i Norge. Likevel står denne delen av historia i fare for å gå i glemmeboka. Partisanene er krigshelter som ble skjøvet inn i skyggen da historia skulle skrives fra offisielt hold. Dette har Kongen beklaget. I forbindelse med den nasjonale 70-årsmarkeringa må staten, på en utvetydig måte, sørge for skikkelig honnør for innsatsen. Kvinner er spesielt utsatt i konflikt og blir gjort ansvarlig for nasjonens ære. Det er viktig å beklage trakassering av kvinner utført fra norske soldater og offisielt hold.

Hvordan vil statsråden sikre at regjeringen bidrar til å gjøre historien kjent for kommende generasjoner, hedre den nordnorske innsatsen under krigen og sikre oppreisning for kvinner som ble uthengt og trakassert?»

Kirsti Bergstø (SV) [13:44:48]: I fjor var det 70-årsmarkering for frigjøringen av Øst-Finnmark. Gjennom den ble manges øyne rettet mot nord, og mange ble rystet over de historiene som ble fortalt, både fordi krigen hadde en helt annen karakter i nord og fordi møtet med mennesker som mistet alt, hele lokalsamfunn som ble brent, og folk som ble evakuert, gjør et sterkt inntrykk på de fleste. Men det er også en annen ting som har rystet folk, nemlig deres egen uvitenhet og mangel på kunnskap om sin egen og vårt lands nære historie. Hvorfor har jeg ikke hørt om dette før? Dette er et spørsmål som har blitt gjentatt ofte det siste året, gjerne etterfulgt av: Var det virkelig sånn det var?

Den brutale nedbrenningen og tvangsevakueringen av Finnmark var blant de verste hendelsene under 2. verdenskrig i Norge. Likevel står denne delen av historien i fare for å gå i glemmeboka, både fordi mange går ut av norsk skole uten særlig lærdom om krigen i nord og fordi de siste som kan fortelle, trekker på årene. Min mormor, som fyller 99 i år, har fortalt om hvordan hun omsider slapp ut av tysk fangenskap fordi hun skulle føde. Høygravid var hun blant

de tyske soldatene. Ikke alle har eldre som kan fortelle fra krigen, og heller ikke alle har like lett tilgang til den solide kunnskapen som ligger i f.eks. Gjenreisningsmuseet i Hammerfest og den fortellingen om landsdelen som de formidler, eller for den saks skyld Grenselandmuseet i Kirkenes.

Selv om mange har gjort en viktig innsats med å fortelle sin egen historie gjennom beskrivelse av krigsårene – og det er klart at dette er fortellinger det koster å formidle – og ikke minst innsatsen fra historikere og lokalsamfunn, er den samlede nordnorske krigshistorien fremdeles et åpent hull.

Også skoleverket trenger flere utgangspunkt for formidling. Det gir oss et ansvar, for all erfaring viser at de som ikke lærer av historien, dessverre oftere står i fare for å gjenta den. Et menneske som ikke har mer erfaring enn sine egne år, vil alltid være fattigere enn et menneske som evner å lære av vår felles historie.

Derfor løfter jeg i dag spørsmålet om hvordan regjeringen vil sikre at den nordnorske krigshistorien gjøres kjent også for kommende generasjoner. Det er i siste time spørsmålet tas opp.

Det nordnorske folk er kjent for å være hardføre og utholdende, for å tåle mye. Det bar også motstandskampen i nord preg av. Vanlige folk risikerte mye ved å vise motstand og delta i aktivitet som kunne svekke fienden. Mange gjemte russerfanger, mange smuglet mat, mange deltok med sitt, med det de kunne. Noen historier er bedre kjent enn andre. NRK har det siste året gjort en formidabel innsats ved å vise, som statskanal, hvordan man gjennom en fortelling kan formidle det nasjonale limet gjennom dokumentasjon og det å få fram ukjente fortellinger. Blant annet har de gjort oss kjent med mennesker og motstand, med hendelser i nord, f.eks. motstandsgruppen på Sørøya, som spesielt var kjent for sine kvinnelige skyttere og soldater.

Alta bataljon var de første som påførte Nazi-Tyskland et krigsnederlag ved fronten i Narvik-området. Da krigen var over, ble den nordnorske styrken et argument for å bli avspist fremfor å bli hedret. Myndighetene mente – med støtte fra det såkalte Eitinger-utvalget – at krigsveteranene fra Alta bataljon var så vant med nettopp harde og kummerlige forhold at de av den grunn ikke var berettiget krigspensjon. Også når det gjelder utmerkelser og medaljer, ser det ut til å være et skille mellom nord og sør, mellom dem som har blitt sett og dem som har blitt fortiet. Det er klart at dette henger i hop, for en historie som ikke fortelles, er jo heller ikke så lett å gjøre heder og stas på. Og noen fortellinger var det ekstra viktig å la ligge.

Partisanene er krigshelter som ble skjøvet ut i kulda og inn i skyggen da historia skulle skrives fra offisielt hold. De passet ikke inn. Kommunistfrykten gjorde at mennesker som hadde stått for en heroisk og uvurderlig innsats, ble mistenkeliggjort og uglesett. Hans Majestet Kongen har beklaget behandlingen av partisanene. Det er vi i SV glad for. Jeg hadde håpet at det skulle komme en særlig takk til dem under frigjøringsjubileet i fjor. Det skjedde ikke. Men i forbindelse med den nasjonale 70-årsmarkeringen i år er det på høy tid at staten – på en utvetydig måte – sørger for skikke-

lig honnør for innsatsen partisanene gjorde for vår felles frihet.

Jeg lurer også på hvilket initiativ regjeringen vil gjøre for å hedre den nordnorske innsatsen under krigen spesielt.

Selv om det er 70 år siden frigjøringen, er det fremdeles mange sår som ikke har fått gro, som ikke har fått nok luft til å kunne leges. Et traume som ikke bearbeides, står i fare for å gå i arv, fordi vonde opplevelser setter sine spor. Vold og nazistisk beleiring gir en nasjon varige men, men også etter at friheten var et faktum, har mange hatt vonde opplevelser, for det er ikke bare bomber som er skyld i tapt barn- dom. Mange av de såkalte russerungene, de såkalte tyskerungene og de såkalte kommunistungene fikk en oppvekst i etterkrigsårene som få kan forestille seg. Samtidig gir handlinger utført fra offisielt hold grunnlag for holdninger blant folk.

Særlig vondt er det når nasjonens helter blir noens overgripere. Da 2. bergkompani ankom Finnmark like etter frigjøringen, ble de rystet over hvor nært på lokalbefolkningen tyske soldater levde sine liv. Det var tydelig at de ikke kjente lokalsamfunnet de kom til. Halvparten av alle tyske soldater ble utstasjonert i Finnmark; det er klart at de flyttet inn i husene til folk, at de måtte leve side om side. Da bergkompaniet kom, tok de moralen i egne hender – og den ble også brukt til å skamklippe flere norske, samiske og kvenske kvinner som bor i nord, og det er også fortellinger om overgrep som ble begått. Dessverre er arkivene ødelagt, men det betyr ikke at dokumentasjon av skamklippingen ikke finnes.

Jeg hadde håpet at statsministeren under sin deltakelse ved markeringen for frigjøringen av Øst-Finnmark i fjor høst ville kommet med en offisiell beklagelse til dem som ble utsatt for hendelser som kan spores tilbake til norske nasjonale interesser i sin tid. Vi vet at kvinner er spesielt utsatt i konflikter, og vi hadde et eksempel her på hvordan de også blir stilt til ansvar for nasjonens ære. Det er viktig å beklage den trakasseringen av kvinner som skjedde, utført av norske soldater og fra offisielt hold, og derfor lurer jeg på: Hvordan vil statsråden sikre oppreisning for kvinner som ble uthengt og trakassert?

Jeg vil avslutte med å si at det alltid er viktig å se framover. Men det er så mye lettere å ha blikket trygt festet i framtiden hvis du har din fortid med deg i bagasjen, og det er jo det denne debatten handler om.

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [13:54:19]: Jeg vil gi representanten Bergstø honnør for å ta opp et viktig spørsmål, som også opptar Forsvarsdepartementet sterkt.

Vi markerte nylig at det var 70 år siden frigjøringen av Finnmark. Det vil også bli behørig markert i forbindelse med frigjøringsjubileet den 8. mai i år. Hendelsene i nord er en del av vår krigshistorie som ikke har fått den oppmerksomheten de fortjener. Nå er det på høy tid å sørge for at den blir bedre kjent og anerkjent.

Tvangsevakueringen og nedbrenningen av Finnmark og Nord-Troms i 1944 påførte tusenvis av mennesker store lidelser. Dette har blitt omtalt som den verste ulykken som rammet Norge under okkupasjonen, og den største katastrofen i Finnmark siden svartedauden. Store områder ble

helt brent ned eller delvis ødelagt. Foranledningen var den tyske tilbaketrekningen fra Finland, som gikk vestover gjennom Finnmark. Hitler ga ordre om at befolkningen i området skulle evakueres med makt, og at alle hus øst for Lyngen skulle ødelegges. Sovjetrusserne skulle ikke få utnytte Finnmarks infrastruktur eller lokalkunnskap. Den norske London-regjeringa skulle heller ikke få etablere seg i tomrommet som ble igjen etter tyskerne.

I Vest-Finnmark og Nord-Troms sto lite eller ingenting igjen etter tyskernes herjinger. Av Finnmarks befolkning på den gang 60 000–70 000 mennesker ble om lag $\frac{2}{3}$ drevet ut. Av disse fikk om lag halvparten midlertidig bolig i Troms og Nordland, mens majoriteten av de øvrige bosatte seg i trøndelagsfylkene og på Østlandet. De som motsatte seg deportasjon, måtte gå i dekning. Mange tusen mennesker fant ly i nærheten av sine hjem – i huler, i gammer og under båter. De hadde ikke stort mer enn det de sto og gikk i. Det er vanskelig å forestille seg de lidelsene disse menneskene måtte gjennomleve.

Etter frigjøringen i 1945 ønsket de evakuerte å reise hjem igjen. Myndighetene ville imidlertid at det skulle skje gradvis, i takt med gjenreisningen av boliger og annen infrastruktur. Minefaren var også veldig stor mange steder. Mange reiste likevel tilbake og led under kummerlige forhold den første vinteren. Gjenreisningen tok for alvor til i 1947 og ble tidkrevende. Befolkningen i Finnmark og Nord-Troms hadde vanskelige levekår i mange år etter krigen.

Det dannet seg motsetninger og splittelser i mange lokalsamfunn både under og etter krigen. Dette skjedde over hele landet og kan merkes flere steder selv i dag. Behandlingen av de såkalte tyskerjentene er et mørkt kapittel i norsk historie. Norske kvinner som hadde innlatt seg med tyske soldater, eller urettmessig ble beskyldt for å ha gjort det, ble i frigjøringsdagene trakassert av både privatpersoner, soldater, politi og Hjemmefronten. De hadde ikke begått lovbrudd. Likevel ble de stemplet som landssvikere av folkeopinionen. Mange ble mishandlet og utsatt for håarklipping, trakassering, vold og sjikane. Vi vet ikke nøyaktig hvem som organiserte og utførte disse handlingene, men trolig var både lokalbefolkning og representanter for norske myndigheter involvert i større eller mindre grad. I dag spør vi oss selvfølgelig hvordan dette kunne skje.

Den behandlingen disse kvinnene fikk, var uverdigg. Den var preget av et kvinnesyn vi heldigvis har forlatt. De ble stilt til ansvar for å ha fratatt nasjonen dens ære. Det var en helt meningsløs generalisering av skyld og skam. Sånn oppførsel kan ikke forsvares uansett hva den enkelte kvinne hadde gjort. Noen steder fikk ansvarsbevisste myndighetspersoner stanset overgrepene. Andre steder rådet likegyldigheten. Handlingene og passiviteten kan ikke gjøres om, men jeg tar sterk avstand fra den behandlingen kvinnene ble utsatt for, og oppfordrer til at kunnskapen om dette ikke blir glemt.

Og for å knytte en særlig kommentar til kvinner, som også interpellanten var inne på: På Sørøya gjemte det seg mer enn tusen mennesker. Unnsetningsstyrken besto av både menn og kvinner. Norske kvinner var i kamp med tyskerne og ble dekorert for det. Forsvarsdepartementet har et

pågående historieprosjekt som analyserer spesielt kvinners innsats under krigen og vurderer om noen av disse er urettmessig behandlet med tanke på dekorasjoner.

Dette er et veldig traumatisk kapittel i vår historie. Likevel kan vi ikke lene oss tilbake og ta for gitt at det ikke kan skje igjen. Historiens gang viser at vi aldri kan ta freden for gitt. Det siste årets hendelser på den internasjonale arenaen har gitt oss en påminnelse om det. Den sikkerhetspolitiske situasjonen har blitt mer krevende. Vi står overfor alvorlige utfordringer i Norges og Europas nærområder, som kan få konsekvenser for vår sikkerhet.

I år markerer vi at det er 75 år siden angrepet på Norge og 70 år siden frigjøringen. Gjennom en lang rekke arrangementer vil vi vise at krigen omfattet alle samfunnssektorer og berørte hele befolkningen. 75 år i en historisk kontekst er veldig kort tid, og de grusomhetene som skjedde den gangen, må aldri bli glemt. I tillegg til en lang rekke lokale markeringer vil de fem prioriterte nasjonale markeringene i dette året være Holocaustdagen 27. januar, 9. april i forbindelse med angrepet på Norge, 8. mai blir det arrangementer av frigjørings- og veterandagen over hele landet, 28. mai markeres frigjøringen av Narvik i 1940, 7. juni blir det arrangementer i forbindelse med at Kongen og regjeringa måtte forlate landet på denne dagen i 1940 og returnerte på samme dato i 1945.

Det er viktig at vi gjennom slike markeringer gir vår felles krigshistorie oppmerksomhet. I tillegg trenger vi mer forskning på 2. verdenskrig. Regjeringa har derfor besluttet å opprette et gaveprofessorat om denne epoken av vår historie. Det er bevilget 4 mill. kr årlig til dette over en femårsperiode. Noe av tanken med professoratet er at det skal være et bidrag til å sørge for at historien ikke blir glemt, og at vi får ny innsikt i vår nære krigshistorie. Vi skal ta i bruk nye og kanskje hittil utilgjengelige kilder. Den nordnorske krigshistorien vil være en viktig del av dette.

I 2015 vil vi også søke å anerkjenne alle som gjorde en innsats under krigen, og som fortsatt lever. Vi er nå i ferd med å innstifte en minnemedalje, som kan deles ut til både sivile og militære, norske og utenlandske, som gjorde en spesiell innsats under krigen. Den kan deles ut av lokale myndigheter, bl.a. i forbindelse med markeringer knyttet til frigjøringsjubileet. Vi vurderer også muligheten for å dekorere de grupper og avdelinger som utmerket seg under 2. verdenskrig, og som per nå ikke har fått denne anerkjennelsen.

Finnmarks krigshistorie er kanskje et av de beste eksemplene på hva krig fører med seg av offer, lidelser og tap av menneskeverd. Det bør være obligatorisk lesning for nye slekter. Et viktig kapittel i denne historien er partisanenes innsats. I 2015 skal det gjennomføres et forskningsprosjekt i regi av Varanger Museum om partisanene og deres skjebne etter krigen. Prosjektet skal munne ut i en ny utstilling ved Partisanmuseet i Kiberg, hvor også forskningsbasert formidling av et samfunns traumer skal inngå. Dette er et tiltak som regjeringa følger med interesse og ser nærmere på. Partisanene er borte nå, men vi kan fortsatt lære mye av dem og om dem. Dette er på lang sikt også en av de beste anerkjennelsene vi kan gi disse tapre

menn og kvinner som sto opp for Finnmark og Norges frihet.

Tvangsevakueringen og nedbrenningen av Finnmark og Nord-Troms var en katastrofe i norsk historie. Dette er en viktig del av norsk krigshistorie. Den har ført til dramatiske konsekvenser for titusener av mennesker i mange år. Det som skjedde, kan ikke rettferdiggjøres og kan ikke gjøres om. Hendelsene ble i 1985 omtalt av Kong Olav som ganske sikkert den største katastrofe som har skjedd oss. Kong Harald hedret partisanene med sin historiske tale i 1992.

Økt kunnskap og mer forskning vil gi et bidrag til at erindringen om motstandskampen og de store lidelsene i Finnmark holdes levende. Regjeringa ønsker å gi sitt bidrag bl.a. med store markeringer gjennom dette året – som er viktig for å holde historien levende – et gaveprofessorat som kan avdekke nye deler av vår nære krigshistorie, og et tett samarbeid med skolesektoren for å sørge for at de læreplanmålene som er satt, også følges opp. Vi har også, som jeg nevnte, et historieprosjekt som nå pågår. Det skal være avsluttet i 2016. Vi har viet mye oppmerksomhet til kvinners innsats. Vi vier også mye oppmerksomhet til å undersøke om det er noen som per nå ikke har blitt dekorert, som hadde fortjent å bli dekorert. Men som både representanten Bergstø og Stortinget er vel klar over: Dekorasjoner er alltid et ømtålig tema, fordi man skal være helt sikker på at man dekorerer riktig. Samtidig er det derfor viktig at vi bruker ressurser på historieprosjekter som kan avdekke om det er noen som er oversett eller uteglemt, og om det er noen som ikke har fått den anerkjennelsen de fortjener.

Kirsti Bergstø (SV) [14:04:00]: Jeg synes det er svært gledelig at forsvarsministeren er så tydelig når det gjelder både viktigheten av å formidle nordnorsk krigshistorie og menneskeskjebnene og de samfunnsmessige tragediene som hendte. Jeg savner likevel tydelighet på hvordan det skal skje, nettopp fordi vi ser at det mangler en felles nordnorsk fortelling, og fordi vi ser at dette mangler som tema i norske elevers hverdag.

De fremste kildene begynner virkelig å trekke på årene nå. Slett ikke alle har klart å formidle sin egen fortelling fra krigen, men mange vil være viktige kilder i dokumentasjonen videre, og det er særlig viktig å huske på idet store deler av arkivene er destruert.

Så er det virkelig en dag for å takke de historikerne som har gjort en stor innsats for å gjøre fortellinger kjent, og dem har vi flere av.

Det er særlig gledelig at forsvarsministeren legger så stor vekt på kvinners innsats, som jo virkelig har blitt fortiet og glemt, og at Sørøya trekkes fram. Denne troppens beste skytter var jo en kvinne – Mary Hustad var hennes navn – og jeg synes det er viktig at framtidige generasjoner gjøres kjent med slike heltefortellinger, og at man vet at kvinner i krig ikke bare er ofre, men også aktive motstandsfolk, selv om kvinner er særlig utsatt i krig.

Så ser jeg fram til styrkingen av Partisanmuseet i Kiberg. Der har jeg vært selv flere ganger. Jeg pleier alltid å ta med meg sommergjester dit og legge ned blomster. På en nedlagt skole har lokale krefter lyktes i å samle sam-

men gjenstander og fortellinger for viderefremming. Det trengs virkelig et løft for at den fortellingen skal komme fram. Men det står ikke i motsetning til fra offisielt hold utvetydig å anerkjenne den innsatsen som ble gjort av partisanene under krigen.

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [14:07:12]: Jeg takker for interpellantens andre innlegg også. Jeg tror det er bred enighet her i salen om at innsatsen skal både hedres og anerkjennes. Det har blitt gjort i stor grad, men vi undersøker nå, som sagt, om det er noen som burde vært hedret, som ikke har blitt det, og det blir også en viktig del av det historikerarbeidet som vi gjør i departementet.

Jeg mener det er svært viktig at vi gjør det vi kan for å holde historien levende. Det er helt riktig, som interpellanten sier, at de tidsvitnene som i dag bidrar til å holde historien levende, er i en generasjon som det nå dessverre blir færre og færre av, og det betyr at andre må ta historien videre. Historikerne er jo en viktig del av dette, og det at vi nå har etablert dette gaveprofessoratet, mener jeg er et viktig bidrag til å belyse nye og kanskje hittil ukjente sider av vår nære krigshistorie. Som jeg var litt inne på i innlegget mitt, er tida som er gått siden krigen og frigjøringen, i et historisk perspektiv forsvinnende kort, og vi har ingen garantier for at ikke noe tilsvarende kan skje igjen, selv om vi selvfølgelig gjør alt vi kan for å unngå det. Jeg tror det er en ting som man ofte glemmer i diskusjonene om krigshistorien, og det er at i mange tilfeller var det helt ordinære, vanlige, mennesker som gjorde ting som for oss virker helt uforståelig, og det bl.a. å forske på hva det er som gjør at mennesker kan begå såne grusomheter når de ikke på noen måte ellers skulle anses å være tilknyttet en organisasjon eller på annen måte være noen som var spesielt tilbøyelig til å utføre den type handlinger. Krig gjør noe med mennesker, og det gjør noe med måten man tenker på, måten man agerer på, som jeg synes det er viktig å være klar over.

Det er i dagens læreplanverk nokså overordnede kompetansemål. Det har det vært lenge, og det betyr f.eks. at i grunnskolen og i grunntutdanningen er ikke verdenskrigene nevnt, det er heller ikke 1814, 1905 eller jødeforfølgelsen for den del, men elevene skal likevel lære om det. Når man så går over til videregående, er det mer eksplisitte kompetansemål f.eks. på verdenskrigene, som ikke er eksplisitt nevnt i grunntutdanningen. Jeg mener likevel det er en selvfølge – og dette har jeg også snakket en god del med kunnskapsministeren om – at denne delen av historien er en åpenbar ting som elevene skal lære om, ikke bare i Nord-Norge, men i hele landet. Det skal være kunnskap om krigen og krigens grusomheter, om frigjøringen og om alt som skjedde med det norske samfunnet. Det at det berørte hele samfunnet på en så gjennomgripende måte over så lang tid, er det helt avgjørende at elever lærer om også i dag.

Kåre Simensen (A) [14:10:31]: Jeg vil takke interpellanten for å ta opp et viktig tema som er følelsesmessig svært sterkt og betent for mange i Finnmark. Jeg vil også benytte anledningen til å takke både interpellanten og

statsråden for svært gode innlegg i forbindelse med denne interpellasjonen.

Jeg vil også rette en takk til NRK, som på en glimrende måte har formidlet det som skjedde i krigsårene i Nord-Troms og Finnmark på tv i høst. For oss som har hatt og har slektninger og kjenninger som var en del av det som skjedde i krigsårene 1940–1945 i Finnmark, er det uforståelig at vi i 2015 ennå må kjempe for å få en plass i den nasjonale krigshistorien.

Jeg vil også være veldig tydelig på at mitt engasjement i denne saken ikke er noen kritikk av nåværende regjering – og det skulle bare mangle. Mange tidligere regjeringer har hatt muligheten til å gjøre noe, og at vi står her i dag, er et bevis på at lite eller ingenting er gjort.

Den 24. oktober 2014 markerte vi 70-årsmarkeringen av frigjøringen av Øst-Finnmark. I sin tale til representanter fra det offisielle Russland og veteraner fra Den røde armé brukte vår kjære kong Harald disse tre ordene: Norge takker dere. Man trenger ikke si noe mer for å vise sin taknemlighet for at befolkningen i Øst-Finnmark fikk sin frihet igjen.

Frigjøringen av Finnmark var også starten på utrolige lidelser for store deler av befolkningen i Finnmark og Nord-Troms, slik interpellanten og statsråden har vært inne på i sine innlegg. For å sette det litt i perspektiv utgjør dette arealet en femtedel av Norges totale areal. Da skjønner man at dette var en stor katastrofe for dem det gjaldt. Områdene ble omgjort til et ubeboelig ingenmannsland, og, som det er sagt, 50 000 mennesker ble bokstavelig talt kjeppjaget fra sine hjem og fikk kun tatt med seg det de sto og gikk i. Blant dem var mine foreldre og deres nære.

Gjennom NRK-serien kunne også resten av Norge ta del i det traumatiske som skjedde. Barn ble født, mange døde og svært mange ble syke under de svært tøffe forholdene det var på de overfylte båtene som ble brukt. Etter krigen ville de aller fleste hjem, og for mange var det kun skorsteinene som sto igjen på gamle tomter. I Alta var det bare kirkene som ble spart. Slik var det stort sett mange andre steder også.

Jeg vil igjen takke kong Harald for at han i sin nyttårsstale snakket om den delen av den norske befolkningen som har opplevd det som millioner andre mennesker i dag opplever – det å være flyktninger i eget land.

Så er spørsmålet: Hvorfor er det så viktig for befolkningen i Finnmark og Nord-Troms å ta opp dette? For egen del tror jeg at vi som bor der, har et nærere forhold til krigen enn folk ellers i landet. Vi har alle et forhold til 2. verdenskrig. Ser vi ut av vinduene i våre hjem, møter vi beviset på ødeleggelsene ennå den dag i dag, den 6. januar 2015, rett og slett fordi vi ikke har noen bygg som er fra årene før 2. verdenskrig. Krigen tok rett og slett en stor del av historien fra oss, og det gir ingen god følelse.

De to som har hatt innlegg før meg, har nevnt de soldatene som sloss ved Narvik-fronten, Alta bataljon og Trønderbataljonen. De var i direkte krig med Tyskland ved Narvik-fronten, hvor mange norske soldater mistet livet. Men når den norske krigshistorien i dag fortelles, er det mange som er skuffet over at denne viktige og blodige delen av krigshistorien nesten er fraværende i historiebøkene. Sam-

tidig kan vi lese side opp og side ned om «gutta på skauen» her i sør – ikke til forkleinelse for dem, men vi er svært mange som skulle ønske at de som deltok på slagmarken i nord, hadde fått tilsvarende plass når den norske offisielle krigshistorien fortelles.

Så langt er det mange som føler at den norske stat har gjort dem en urett ved ikke å se dem. På NRK tv i høst møtte vi den ene gjenlevende soldat fra Alta bataljon som tjenestegjorde på Narvik-fronten. Det han sa, med tårer i øynene, var sterkt og sårt: Jeg tror den norske stat har glemt oss.

Desto hyggeligere er det at reisende med Norwegian med selvsyn kan se hvordan flyselskapet hedrer norske krigshelter. En av dem som er avbildet, er Harry Pettersen fra Alta. De som vil lese mer om hva han har gjort, bør slå opp i historiebøkene – om det finnes. Det er jeg jaggju meg usikker på om det gjør.

Jeg vet at Forsvarsdepartementet – og det ble også bekreftet av statsråden her i dag – jobber med denne siden av den norske krigshistorien. Jeg er veldig glad for at det skjer, og jeg er veldig glad for de signalene statsråden gir fra talerstolen her i dag. Derfor vil jeg avslutte mitt innlegg med en anmodning til den norske regjeringen om å låne kong Haralds tre ord – Norge takker dere – som en hilsen og takk til dem som føler at deres innsats under 2. verdenskrig, ikke er verdsatt. Det koster så lite, men betyr så utrolig mye.

Sylvi Graham (H) [14:15:53]: Jeg vil også takke vår medrepresentant for at denne saken løftes opp på dagsordenen i Stortinget, og statsråden for gode svar. Betimelig er det også at dette gjøres på det første plenumsmøtet i 2015, ved inngangen til det året da vi skal markere at det er 75 år siden angrepet på Norge og 70 år siden frigjøringen.

75 år er i en historisk kontekst kort tid, og de grusomhetene som skjedde den gangen, må aldri bli glemt. Men tiden går. Kanskje er det også slik at alle reaksjoner må leses nettopp ut fra sin tid, og at man kanskje nettopp har villet glemme noe. Det kan vi spørre oss selv om. Selv er jeg enig med interpellanten og forsvarsministeren når det gjelder viktigheten av at alle sider ved vår krigshistorie blir gitt den oppmerksomheten og det historiske lys den fortjener. Derfor er det også så riktig, som vår statsminister svarte da hun fikk spørsmålet fra NRK om kamphandlingene i Nord-Norge var lite kjent i resten av landet: Jeg tror det kommer i bølger. Nye generasjoner kommer fram og må lære dette på ny, slik at vi ikke glemmer, sa hun.

Her har helt klart den norske skolevesen et stort ansvar, og derfor er det også så riktig og bra at regjeringen har besluttet å opprette et gaveprofessorat om denne epoken av vår historie. Professoratet vil være et bidrag til å sørge for at vi får ny innsikt i vår nære krigshistorie, for vi trenger fremdeles forskning på 2. verdenskrig. Professoratet vil opprettholde og videreutvikle forskningsinnsatsen knyttet til Norge under 2. verdenskrig og bidra til å forstå og fortolke drivkreftene. En slik forskning vil også være relevant for vår tid, ikke bare for å gi økt forståelse av de ulike aspektene for krig, men også – og ikke minst – for å bygge kunnskap om behovet for vårt eget forsvar i vår egen tid.

Som vi alle vet, har våre majesteter, både kong Olav og kong Harald, markert forholdene i Finnmark under 2. verdenskrig. Kong Olav la ned en krans i Kiberg ved minnesmerket for partisanene i 1983 – en anerkjennelse for det de hadde betydd – og kong Harald satte fingeren på historiens gang og historiens lys da han i løpet av sin signingsferd kom til Finnmark og i sin tale ved partisanbautaen i Kiberg den 3. august 1992 uttalte: «Det kan være smertelig å måtte se historie i et nytt lys.» Han sa også: «la oss også bruke ressurser på å forstå vår egen nære historie på nytt.»

Krig er lidelse, og ofrene – trass i krigens folkerett – er ikke minst ofte de mest sårbare i et samfunn, nemlig barna og kvinnene. Under 2. verdenskrig ble mange skoler i Finnmark og Nord-Troms okkupert av tyskerne med den følge at undervisningen opphørte helt i store deler av krigen. På grunn av at tyskerne brente ned mange skoler da de trakk seg tilbake i 1944, var skolesituasjonen vanskelig også i etterkrigstiden. Følgene for den generasjonen dette gikk ut over, var alvorlige – akkurat som vi bekymrer oss for barna i Syria og manglende skolegang i dag.

I sin nyttårstale 1. januar 2000 beklaget statsminister Kjell Magne Bondevik den behandlingen mange krigsbarn ble utsatt for etter krigen, og sommeren 2004 åpnet Bondevik II-regjeringen i St.meld. nr. 44 for 2003–2004 for billighetserstatning til samer og kvener som fikk mangelfull skolegang under og rett etter krigen. Regjeringen godtok da at de som ikke kunne norsk, kom dårlig ut. Samme stortingsmelding åpnet også for erstatning til krigsbarn, dvs. barn med norsk mor og tysk far som ble behandlet på urimelig måte.

Ja, katastrofen omkring Hitlers brent jord-aktivitet i Finnmark og Nord-Troms påførte tusenvis store lidelser. Vi burde huske dette, både for vår egen historie og ikke minst fordi det også i dag er folk i verden som må tåle det utålelige og utsettes for slike lidelser.

Historien gjentar seg. Den flytter seg kanskje, men den gjentar seg. For ikke lenge siden var både kong Harald, statsministeren og utenriksministeren i Finnmark. Der var også den russiske utenriksministeren, Sergej Lavrov. Som vi alle husker, var det for å markere at det var 70 år siden de sovjetiske soldatene krysset norskegrensen og marsjerte mot Bjørnevatn og Kirkenes og frigjøringen av Finnmark begynte. Russerne ble da takket for den innsatsen de gjorde under 2. verdenskrig. «Norge har aldri glemt, og vil aldri glemme, det store bidraget vår russiske nabo ytet for vår frihet da det mest gjaldt», sa kongen.

Alliansen under krigen og det mellomfolkelige fellesskapet som oppsto, særlig i nord, er en viktig del av den norsk-russiske historien, vårt nabolik med Russland og vår historie.

Jeg er enig med interpellanten i at den delen av vår historie vi nå har løftet fram, ikke må gå i glemmeboken. Den fortjener vår respekt, og den må huskes!

Kenneth Svendsen hadde her overtatt presidentplassen.

Jan-Henrik Fredriksen (FrP) [14:21:07]: Aller først: Takk til interpellanten for å løfte en viktig sak. Men takk

også til statsråden, for jeg synes hun ga veldig mange gode svar.

Det er ingen tvil om at krigen påførte tusenvis av mennesker i Finnmark og Nord-Troms vanvittig store lidelser. Én ting er nedbrenningen av Finnmark og Nord-Troms og tvangsevakueringen, men det er også slik at det var få eller ingen steder som hadde flere angrep og fysiske krigshandlinger enn nettopp der i nord. Det gir jo grunn til ettertanke når vi vet at både Vardø og Vadsø ble bombet ned, og at Kirkenes gikk under navnet «Festung Kirkenes». Det er faktisk kun Valletta på Malta som hadde flere flyangrep mot seg enn Kirkenes gjennom annen verdenskrig.

Når det gjelder tvangsevakueringen og brenningen av Finnmark, var det i Øst-Finnmark to grender som ble spart. Det var Hamningberg og Bugøynes, for dem fikk ikke tyskerne tid til å brenne ned. Alt annet ble svidd bort. Det sto ingenting tilbake. Det eneste man sparte, var kirkene.

Men det jeg er mest opptatt av, er mangelen på historiskrivning om det som skjedde i Finnmark og Nord-Troms, som på mange måter er fullstendig borte – har vært det. Det jeg opplever på kroppen, og det jeg opplever at veldig mange hjemme føler på kroppen, er en oppgitthet, og at man har blitt ignorert og fullstendig oversett av den norske stat. Det er et paradoks at selv om kong Olav uttalte at brenningen og tvangsevakueringen av Finnmark og Nord-Troms var den største tragedien for landsdelen etter svar-
tedauden, ser vi samtidig at når Aschehoug forlag skal beskrive krigen i Norge, er brenningen og tvangsevakueringen i nord omtalt over syv linjer. Dette gapet er enormt, og det føles sårt for veldig mange i nord. Derfor vil jeg også understreke at jeg er utrolig takknemlig for det gaveprofessoratet som regjeringen går inn for, for å få skrevet historien slik at den kan stå der til evig tid. Skal vi lære av historien, må vi ta den med oss videre. Det er kanskje den viktigste erfaringen i denne debatten. Men jeg vil igjen understreke den store forskjellen på Kongens ord og det som faktisk har vært norsk historie fram til denne datoen – nær sagt ingenting.

Frank Bakke-Jensen (H) [14:24:54]: Vi er mange i Finnmark som har vokst opp med en besteforeldregenerasjon og en foreldregenerasjon som bar preg av å ha opplevd krigen, og som i hele etterkrigstida bar preg av å ha hatt forsørgeransvar under så vanskelige forhold som det var under den andre verdenskrigen og i tida etterpå.

Selv skjønte jeg ikke det traumet som lå der, før jeg som ung soldat tilbragte ett år i Libanon, som FN-soldat på 1990-tallet. Der traff man mennesker som var i akkurat den samme, håpløse situasjonen, som var klemt mellom forskjellige makter, og som hadde lite å rutte med, men som likevel hadde et uendelig stort ansvar.

Tida i Finnmark etter krigen gjorde ikke dette ansvaret noe lettere å bære. Jeg hadde besteforeldre som var fantastiske fortellere, og det har mange ganger slått meg at evnen til å fortelle varme historier om individet, kanskje en tysk soldat, på grunn av at man hadde kommet nært disse menneskene, var der. Samtidig ville jeg gå langt over grensen for parlamentarisk språkbruk hvis jeg skulle sitert dem på hvordan de evnet å omtale tyskerne, den tyske invasjons-

hæren og den situasjonen de var i under krigen. De evnet altså å se flere dimensjoner ved dette.

I disse dager åpnes Landssvikarkivet, og vi vil få en offentlig debatt som vil bli både vanskelig og vond, og som gjør at vi må stille oss spørsmål om vi kan stole på informasjonen vi får og hvordan vi skal bruke den kunnskapen som kommer. Mange vil nok få åpnet gamle sår, og det vil vise at dette var en veldig vanskelig tid for veldig mange. Men en del av det som vil komme fram i dette arkivet, vil vise at dette var mennesker som gjorde bevisste valg, og dette var mennesker som i ettertid har vært gjennom en rettsprosess. Det får vi kunnskap om.

Veldig mange av partisanene ble dømt som landssvikere uten en rettsprosess. De ble dømt som landssvikere ved at man etablerte arkiv gjennom fagbevegelsens Kirkenes-kontor, og så laget man lister med navnene på folk som var så kommunistvennlige at de ble ansett for å være farlige. De menneskene fikk ikke muligheten til å søke jobb framover. De var dømt til evig fornedrelse, fordi de hadde gjort et bevisst valg. Som unge mennesker hadde de tatt et bevisst valg i en krig, og så passet ikke det valget i ettertid, når historien skulle skrives og Norge skulle styres og bygges på nytt.

Derfor er interpellasjonen som representanten Bergstø har løftet opp i dag, så viktig, derfor er det så viktig at vi tar historiefortellingen vår på alvor, og derfor blir jeg også glad og fornøyd når jeg hører statsråden fortelle om hvilke prosesser man har satt i gang i Forsvarsdepartementet, hvor alvorlig man tar dette og hvor grundig man gjør jobben med historieskrivingen når vi skal dokumentere det. Selv om jeg vokste opp med gode fortellere, og selv om jeg vokste opp i en bygd hvor man kunne gå 1,5 km til fjells og finne en gammel båt som var snudd og dekket med stein og torv, som besteforeldrene mine rømte til sammen med ungene sine – opp om natten og ned om dagen, for å se om bygda var der – og selv om jeg hadde så gode tidsvitner, ble jeg overrasket over hvor vanskelig denne situasjonen hadde vært da jeg kom til en plass hvor det hadde vært krig.

Derfor er det også bra at man er på saken når representanten Simensen og jeg tar kontakt med Forsvarsdepartementet angående Alta-bataljonen, for dette handler på den ene sida om rettferdighet og på den andre sida om viktigheten av at vi gjør disse prosessene redelig og rett. Det skal ikke være forskjell når man har vært i en sånn situasjon, og når man har gjort en sånn innsats for nasjonen. Og så er det dessverre sånn at verden har ikke blitt noe roligere, så det å ha kunnskap om hvor vanskelig sånne situasjoner kan være, tror jeg blir særdeles viktig for generasjonene som kommer.

Torgeir Knag Fylkesnes (SV) [14:29:51]: Eg vil først takke interpellanten for å ta opp ei veldig viktig sak og ein viktig diskusjon, og eg er også glad for dei innlegga som har kome, både frå ministeren og frå kollegaer på Stortinget, gode innlegg som tar opp dette.

Folk i Nord-Noreg bur jo i dag i ein veldig fredelig region, og gjennom mange hundre år har landsdelen omtrent ikkje vore plaga av krig, sjølv om vi, som i alle andre område, kan ha våre interne feidar. Grensa mellom Noreg og

Russland er Russlands eldste og den einaste grensa Russland ikkje har vore i krig om. Men mot dette står avbrotet frå 1940 til 1945, då vår landsdel var prega av dei mest alvorlege hendingar. Interpellanten beskriv treffande betydninga kystfolket og fiskeflåten hadde for Russland-konvoien, der kvinner og menn, partisanar, spela ei så viktig og heroisk rolle. Partisanarverksemda i Nord-Troms og langs Finnmarkskysten, måten dette har blitt fortrent på i ettertid, som ledd i eit politisk spel, er ein skammeleg del av norsk historie.

Men også mange andre forhold under krigen har fått altfor liten plass, kanskje av liknande grunnar:

- angrepet på Narvik i april dagane, med etterfølgjande felttog som leidde fram til den første allierte siger, Hitlers første tap under krigen
- dei harde slaga på Gratangsfjellet, då tusenvis av liv gjekk tapt, heltane og tragediane som så få har høyrte om
- frigjeringskampen i Aust-Finnmark, den einaste delen av Noreg som blei vunnen tilbake gjennom kamphandlingar
- den forferdelege nedbrenninga og tvangsevakueringa frå Finnmark i krigens siste år: 50 000 blei tvangsevakuerte, 25 000 nekta, 11 000 bustadhus, 4 700 fjøs, 106 skular, 21 sjukehus, 27 kyrkjer blei brende ned, og 22 000 telefonstolpar blei kutta.

Dette må vi ha med i referata.

Til slutt vil eg nemne dei store fangeleirane i Nord-Noreg, som stod for grufulle krigslovbrot, antakeleg også gjennomførte av nordmenn. Beisfjord fangeleir var ein konsentrasjonsleir i det okkuperte Noreg under den andre verdskrigen på lik linje med dei kjente leirane i Tyskland og Polen. I Beisfjord, kvelden 17. juli 1942, blei 288 fangar beordra til å ta oppstilling, 20 og 20, framfor oppgravne høl der dei blei skotne. Ei gruppe fangar nekta å kome ut av sjukebrakkene, og bygningane blei då sette i brann. Dei som hoppa ut av vindauga, blei skotne. Totalt blei 288 fangar drept i Beisfjord fangeleir natt til 18. juli 1942. Dette er eitt av tidsvitna for den dramatikken som skjedde i nord, men som vi i dag veit for lite om.

Det er ikkje sånn at fortida berre heimsøker oss. Fortida er også ei viktig kjelde til lærdom for framtida. Det enorme ressurspotensialet i nord er ein viktig faktor for at stadig fleire nasjonar i dag viser strategisk interesse for området. Denne interessa kan i framtida igjen gje grobott for konflikt og angrep, sjølv om det ikkje ser slik ut i dag. Ein del av bakgrunnen for at akkurat Narvik blei angripen, var nettopp dei store mineralressursane som gjekk over hamna.

Dei nordnorske erfaringane med krig og fred, med konflikt og samarbeid, fortener derfor å kome meir fram i lyset. Mykje av dramatikken og mange av trauma knytte til dei verdshistoriske hendingane i nordområda under siste krig er f.eks. i dag ukjente for ungdomen fordi skuleverk, norske filmar og kulturinstitusjonar i for stor grad legg vekt på hendingar i Sør-Noreg, eller har eit reint nasjonalt perspektiv. Dette må forandrast. Det er på tide å bringe den smertefulle og heroiske historia fram i lyset og samtidig bruke denne kunnskapen inn i vår tid.

I dette arbeidet er Narviksenteret, som blei etablert av dei raud-grøne, og som blir vidareført av dagens regjering, viktig. Senteret skal setjast i stand til å løfte denne historia og samtidig setje i verk tiltak i fredens teneste. Det betyr at vi i nord får eit senter på linje med Arkivet i Kristiansand, Raftosenteret i Bergen, Nansensenteret på Lillehammer, Falstadsenteret i Nord-Trøndelag og sjølvstilt Holocaustsenteret i Oslo. Eg er glad for at regjeringa vidarefører det arbeidet. Likevel er dette berre meint som ein start på eit omfattande arbeid. Senteret kan vere ein viktig motor i nordnorske nettverk, institusjonar og miljø som arbeider med det same. I Kirkenes og Hammerfest har vi Grenselandmuseet og Gjenreisningsmuseet som tar vare på denne delen av historia, og det finst også tiltak i Harstad og Bodø, for ikkje å gløyme alle lokalmusea.

Til slutt: Eg trur at kombinasjonen av nasjonal og nordnorsk fellessatsing på å reise denne delen av historia er viktig for heile landet.

Kirsti Bergstø (SV) [14:35:19]: Jeg er veldig glad for den enigheten som har blitt uttrykt her i dag, og for det jeg oppfatter at er en felles vilje og et felles ønske om både oppreisning, dokumentasjon og formidling. Historien gjør oss til dem vi er, mens det er de materielle forholdene som avgjør våre muligheter i stor grad. Derfor setter jeg stor pris på det jeg oppfatter er en tydelig lovnad eller ønske om å få dokumentert den nordnorske krigshistorien for formidling til videre generasjoner. Jeg vil også bruke anledningen i dag til å takke dem som hver eneste dag gjør en veldig viktig formidlingsjobb, for det gjøres på museene rundt omkring. Det gjøres av historikere, historielag og historieinteresserte, det gjøres i skoleverket i stor grad – jeg husker hvor stort det var da vi hadde høytlesning av «Sofie og Kathrine», barnebøker om krigsårene i Finnmark – og det gjøres av dem som forteller sine historier og sine opplevelser og deler dem, fordi det gjør noe å få høre sannheten fra en tid man ikke nødvendigvis kan forstå.

Det viktigste med å løfte opp de kvinner og barn som har blitt utsatt for overgrep som kan spores tilbake til nasjonale interesser og utsendinger, er ikke å fordele skyld, men å fortelle en sannhet som ikke har blitt fortalt. Det aller viktigste er ikke å sette navn på dem som har gjort noe galt, men å sørge for at de som har opplevd galskapen på sin kropp, i sin oppvekst og i sitt liv, kan få muligheten til endelig å reise seg i sin fulle lengde.

Statsråd Ine M. Eriksen Søreide [14:38:02]: Jeg vil først takke for en veldig god og innholdsrik debatt. Som interpellanten også sier, markerer den en bred enighet om dette temaet.

Jeg vil benytte anledningen til å understreke noe av det jeg avsluttet mitt hovedinnlegg med, nemlig at dette er en del av norsk historie og norsk krigshistorie – dette er ikke bare en nordnorsk krigshistorie, men det er en del av hele vår nære historie.

Jeg er glad for den gode dialogen som har vært med både representanten Simensen og representanten Bakke-Jensen knyttet til Alta bataljon og diskusjonene rundt den. Dette er et arbeid som vi også framover kommer til å en-

gasjere oss i. Alta bataljon er en av de høyest dekorerte avdelingene etter krigen, men samtidig kan man aldri garantere at alle har fått den anerkjennelsen de skal ha. Vi hadde over 100 000 aktive som på ulike måter deltok i Norge. Det er klart at mange av de medaljeutdelingene og dekoreringene som har skjedd, baserer seg på at man må finne fram til historiske data, dokumenter og dokumentasjon. For som jeg var litt inne på i mitt innlegg: Nesten like ille som ikke å dekorere riktig er å dekorere feil. Det er noe som vi må ta med oss.

Så vil jeg knytte et par bemerkninger til to ting som representanten Kåre Simensen og representanten Jan-Henrik Fredriksen så treffende sa. Simensen sa at krigen tok en stor del av historien med seg, og Fredriksen sa at skal vi lære av historien, må vi ta den med oss videre. Jeg er veldig enig i begge deler, og nettopp derfor mener jeg at de markeringene vi skal ha i 2015, blir så viktige for å løfte fram vår nære historie og krigshistorie. Jeg mener derfor at gaveprofessoratet regjeringa har innstiftet, også er viktig, for det kan bidra til å belyse vår krigshistorie og kanskje nye sider som vi ikke kjenner til i dag. Vi kan bidra til formidling av en historisk side av Norge som vi ikke har hatt anledning til tidligere. Ikke minst mener jeg at vi gjennom historikerprosjektet, gjennom innstiftelsen av en minnemedalje som kan tildeles både sivile og militære nordmenn og utlendinger som gjorde en særlig innsats, nå i forbindelse med lokale markeringer – i tillegg til de større dekorasjonene som vi selvfølgelig alltid har et øye på – til sammen vil bidra til å holde historien levende for nye generasjoner. I et historisk perspektiv snakker vi om en veldig kort epoke, og vi kan aldri ta freden for gitt.

Presidenten: Sak nr. 2 er dermed ferdigbehandlet.

Sak nr. 3 [14:40:52]

Interpellasjon fra representanten Anders Tyvand til kunnskapsministeren:

«Ifølge tall fra SSB vil det i 2030 være behov for 159 800 flere fagarbeidere i Norge, men det ser ut til å bli et stort underskudd på slik arbeidskraft. Utfordringen er at for få søker seg til yrkesfaglige utdanninger, og antallet søkere går ned. I tillegg er det et problem at for få fullfører løpet. Av elevkullet som startet i videregående opplæring i 2008, hadde kun 32 pst. av elevene oppnådd yrkeskompetanse etter fem år. Dette skyldes bl.a. mangel på læreplasser. Per 1. oktober i år hadde kun 58 pst. av søkerne godkjent lærekontrakt, og det er store ulikheter mellom fylkene. I samfunnskontrakten var målet 20 pst. flere læreplasser fra 2011 til ut 2015. Til nå har antallet økt med 2 pst. Dette er ikke nok for å møte fremtidens behov for arbeidskraft.

Hvilke konkrete tiltak vil statsråden iverksette for å øke rekrutteringen til yrkesfaglige utdanninger og sikre flere elever tilbud om læreplass?»

Anders Tyvand (KrF) [14:42:12]: For at vi skal klare å løse de utfordringene samfunnet vårt står overfor i fram-

tiden, trenger vi mennesker med ulik kompetanse. Vi trenger gode ingeniører, matematikere, realister, samfunnsvitere, statsvitere og historikere. Vi trenger økonomer, lærere og sykepleiere, og vi trenger ikke minst gode fagarbeidere. Vi trenger flere gode fagarbeidere – helsefagarbeidere, tømrere, elektrikere, rørleggere og andre – i framtiden. Men det ser ut til at vi kan komme til å mangle slik kompetanse og slik arbeidskraft i tiårene som kommer.

Framskrivninger fra Statistisk sentralbyrå viser at vi kan komme til å mangle så mye som 160 000 fagarbeidere allerede i 2030. Det er bare 15 år til, og det kan by på store utfordringer for industrien, for ulike servicenæringer og andre deler av det private næringsliv og for ulike offentlige virksomheter. Dette er en alvorlig utfordring. Vi må finne løsninger som sørger for at flere velger en yrkesfaglig utdanning, at flere ønsker å bli fagarbeidere, og vi må sørge for at flere enn i dag fullfører dette løpet.

Andelen som velger en yrkesfaglig utdanning, har gått ned de siste ti årene, og det er altfor mange som faller fra underveis, og som ender uten formell kompetanse i form av et fagbrev. Det er en utfordring for samfunnet, som går glipp av kompetanse som vi har behov for, og det kan fort bli et problem for den enkelte fordi det blir stadig færre jobber der det ikke stilles krav til formell kompetanse, og dermed risikerer mange av disse ungdommene å havne utenfor arbeidslivet.

Vi må spørre oss om hvorfor det har blitt slik. Noen snakker om at samfunnet vårt lider av «mastersyken». Det synes jeg er et dårlig begrep. Det er ikke negativt at mange i samfunnet vårt ønsker å ta høyere utdanning. Det er verdifullt. Men det er likevel noen ting vi må passe på. En ting er at vi dimensjonerer utdanningstilbudet mest mulig i samsvar med samfunnets behov og framtidens arbeidsmarked. En annen ting er at det ikke må bli slik at det kun er de akademiske utdannelsene som verdsettes. Yrkesfagene må løftes fram, og fagarbeidernes status må heves.

I julen snakket jeg med en håndverker som hadde valgt å omskolere seg. Han sa om seg selv: Jeg var jo bare en simpel fagarbeider. Jeg måtte spørre ham om det virkelig var sånn han så på seg selv. Da svarte han at det var det ikke, men det var slik han opplevde at mange andre så på ham. Men det er på ingen måte noe simpelt ved det å være fagarbeider – tvert imot. Derfor må vi jobbe for å styrke yrkesfagenes omdømme. Da er ikke framsnakking i seg selv nok. Vi må også løse noen utfordringer knyttet til yrkesfagutdannelsene.

En viktig ting er å dekke behovet for læreplasser. Vi vet at mange har problemer med å skaffe seg læreplass, og at det er en av årsakene til det store frafallet. Hvis vi fikk flere bedrifter og offentlige virksomheter til å ansette lærlinger, ville flere fått fullført utdannelsen. Dette ville også virket positivt på rekrutteringen, for hvis det å velge yrkesfag oppleves som en karrieremessig risikosport, er det nok en del som vil kvie seg for å ta det valget. Men hvis det oppleves som en trygg vei til å få seg formell kompetanse, komme i jobb, bidra positivt i samfunnet og begynne å tjene penger, vil det bidra til at flere vil ønske å gå den veien.

Regjeringspartiene og Kristelig Folkeparti og Venstre

har allerede gjort noe. Vi har økt lærlingtilskuddet, og vi har økt støtten til nye lærebedrifter noe. Dette er skritt i riktig retning, men det må gjøres mer. Vi ser at det er store variasjoner fra fylke til fylke i hvilken grad man lykkes med å skaffe lærekontrakter. Da bør vi kanskje f.eks. se på hva de gjør i Rogaland, og forsøke å finne ut hvorfor de lykkes bedre enn de gjør i Østfold eller i Vestfold. Jeg tror ikke det bare handler om det næringslivet de har i Rogaland, men også litt om holdninger og kultur og om enkelte praktiske grep som er gjort.

I Rogaland settes bedrifter og aktuelle lærlinger tidlig i kontakt med hverandre for å skape en relasjon tidlig, og bedriftene som har hatt lærlinger et år, må aktivt melde fra dersom de ikke ønsker å ta inn lærlinger neste år. På den måten har man klart å få til et samarbeid som oppleves mer forpliktende enn dersom bedriftene aktivt må melde seg som lærebedrifter hvert år.

Jeg tror også at det offentlige må ta et større ansvar, både direkte ved at det tas inn flere lærlinger i offentlige virksomheter, og indirekte ved at det stilles krav ved offentlige anbud om at tilbyderne skal ha lærlinger ansatt.

Når det gjelder frafall, må vi erkjenne at dette er en sammensatt problemstilling. Det er mange grunner til at for mange faller fra. Noen har pekt på at skolen er for teoritung. For de praktisk motiverte elevene kan de teoretiske fagene bli en stor utfordring. Jeg snakket før jul med rektoren på Abildsø Gård. De gjør et forbildelig arbeid med det å kombinere teoretisk og praktisk læring, og rektoren ga meg et bilde som jeg tror kanskje en del av oss vil kunne kjenne oss igjen i. Han sa at det er de færreste av oss som liker å lese hele bruksanvisningen fra perm til perm før vi tar i bruk et nytt verktøy eller en ny mobiltelefon. Vi vil gjerne teste det ut i praksis, sjekke hvordan det fungerer, prøve det litt. Men i dag er det kanskje en del som opplever at de må sitte på skolebenken og lese bruksanvisningen i ti år før de kan begynne å bruke hendene og teste ut ting i praksis. Det oppleves nok som en prøvelse for noen. Vi vet at ulike vekslingsmodeller har blitt prøvd ut flere steder. Mange ville nok også hatt nytte av at undervisningen i skolen fikk en noe mer praktisk karakter.

Mange faller fra på grunn av problemer som har oppstått lenge før de begynner i videregående skole, og vi vet en del om hvem det er som faller fra. Vi vet at det gjelder flere gutter enn jenter. Vi vet at elever med innvandrerbakgrunn er overrepresentert i frafallsstatistikken. Det samme er barn av foreldre med lav sosioøkonomisk status. Disse elevene sliter gjerne med skolen gjennom hele skoleløpet. De samme elevene er overrepresentert i spesialundervisningen. De er overrepresentert i statistikken over elever som går ut av grunnskolen uten å kunne lese og skrive skikkelig, og mange har i realiteten falt av lasset allerede i løpet av de første skoleårene. Derfor er tidlig innsats i skolen viktig. I dag bidrar skolen til å reproducere sosiale forskjeller, og det må vi gjøre noe med.

Jeg er glad for at de fire samarbeidspartiene på Stortinget har blitt enige om en satsing på tidlig innsats i skolen gjennom økt lærertetthet på de laveste klassetrinnene. Jeg tror mer tid til hver elev vil gjøre det lettere å tilpasse undervisningen. Da vil man kanskje klare å hjelpe den gut-

ten som sliter litt mer enn de andre med å knekke lese-koden – så faller han kanskje ikke av lasset likevel, så får han kanskje ikke behov for spesialundervisning likevel, og så ender han kanskje ikke som en av dem som går ut av 10. klasse uten å kunne lese og skrive skikkelig, og som en av dem som dropper ut av videregående skole fordi teori-fagene blir for tunge. Dette er en langsiktig satsing, men jeg er trygg på at det vil gi resultater.

Jeg tror vi alle deler bekymringen for at vi ikke har nok fagarbeidere i framtiden. Jeg tror vi alle ser behov for å løse lærlingflokken og sørge for at flere får læreplass. Derfor vil jeg spørre statsråden: Hvilke konkrete tiltak vil statsråden iverksette for å øke rekrutteringen til yrkesfaglige utdanninger og sikre flere elever tilbud om læreplass?

Statsråd Torbjørn Røe Isaksen [14:51:51]: Takk for interpellasjonen. Jeg kan si meg enig i hovedtonen hos interpellanten, nemlig at selv om vi er i gang, er vi ikke ferdige. Vi snakker ofte om fag- og yrkesopplæringen som noe som var bedre før, og som om problemene vi møter nå, er helt nye. Jeg synes vi burde stille noen spørsmål ved det virkelighetsbildet. Jeg vil gjerne begrunne det før jeg kommer tilbake til representantens spørsmål.

Norsk fag- og yrkesopplæring har gjennomgått store endringer i de siste tiårene. Målet med reformene har alltid vært det samme, nemlig en attraktiv og relevant utdanning med høyere gjennomføringsgrad som er i tråd med arbeidslivets behov. Før 1994 vet vi at mange unge tok grunnkurs etter grunnkurs uten å komme seg videre i utdanningsløpet. Da ble det tegnet ca. 4 000–5 000 lærekontrakter årlig, og flesteparten av dem for personer over 18 år.

Fag- og yrkesopplæringen slik vi kjenner den i dag, ble innført med Reform 94. 2+2-modellen, med to år i skole og to år i bedrift, ble hovedmodellen, og veldig mange nye lærefag ble innført. Evalueringen av reformen viste at gjennomføringen ble bedret, spesielt i de yrkesfaglige studieprogrammene. Endringene, som ble videreført i Kunnskapsløftet, skulle gi større mulighet for læreplass i flere lærefag og større mulighet til omstilling senere i livet.

I dag tegnes det rundt 18 000 lærekontrakter årlig, og nesten tre fjerdedeler av lærlingene har ungdomsrett. Men fortsatt står vi overfor utfordringer knyttet til både gjennomføring, kvalitet og relevans. Det er også et viktig bak-teppe for at regjeringen har sagt at vi trenger et yrkesfag-løft.

Jeg er også helt enig med representanten Tyvand i at mange flere må fullføre videregående opplæring. De siste tallene viser at 71 pst. av kullet som startet i videregående opplæring i 2008, hadde fullført og bestått i løpet av fem år. Det er riktignok en økning fra året før, men det er ikke godt nok. Det er selvfølgelig positivt at andelen elever som starter på yrkesfag og fullfører, har økt med 2,1 prosentpoeng i løpet av fem år og med 6,5 prosentpoeng siden kullet som begynte med Reform 94, men det er altså ikke godt nok.

Jeg vil allikevel driste meg til å si at fagopplæringen ikke er inne i en krise. Snarere er det mye som tyder på at vi har en positiv utvikling, men det går altfor, altfor sakte. Vi kan ikke slå oss til ro med at så mange ungdommer

ikke får fullført utdanningen sin på grunn av mangel på lærlingplasser.

Så er jeg enig med representanten Tyvand i at det ikke holder alene med «framsnaking», selv om det er viktig å sikre at når vi snakker om yrkesfagene, snakker vi ikke bare om problemene. Veldig ofte blir yrkesfagdebatten en debatt om frafall eller mangel på lærlingplasser og ikke en debatt om utdanning, utdanningskvalitet og hvordan vi skal fortsette å levere fagarbeidere i verdensklasse.

Representanten Tyvand spør om hvilke konkrete tiltak jeg vil sette i gang for å rekruttere flere til yrkesfaglige utdanninger og sikre flere elever lærlingplass i Norge. Det er omtrent halvparten av elevene som velger yrkesfaglig utdanningsprogram. Rekrutteringen er god, selv om den svinger, og særlig på noen områder, f.eks. bygg og anlegg, har vi sett en alvorlig rekrutteringssvikt.

Samtidig vet vi at for få fullfører utdanningen, og dermed utdanner vi ikke nok fagarbeidere til å dekke vårt fremtidige arbeidskraftsbehov. For å skape en mer attraktiv fag- og yrkesopplæring må vi ha tettere samarbeid mellom skole og næringsliv, vi må ha mer fleksible opplæringsløp, og vi må ha bedre kvalitet og relevans i opplæringen.

Læreren har vært en gjennomgangsfigur i regjeringens og stortingsflertallets politikk, og læreren er også viktig i Yrkesfagløftet. Yrkesfaglærere skal ikke bare være lærere, de skal også være rollemodeller for fremtidige fagarbeidere. De har behov for å holde seg oppdatert på arbeidsmetoder i faget slik det praktiseres i arbeidslivet som eleven skal ut i. Vi har bevilget midler til hospitering i bedrift for yrkesfaglærere for å gi faglig påfyll og oppdatert kunnskap. I 2015 har vi bevilget penger også til faglig nettverk for yrkesfaglærere. Målet er selvfølgelig at alle jevnlig skal ha en mulighet til å oppdatere kompetansen sin, slik at elevene lærer mer.

Det er også bevilget penger til et prosjekt som skal øke yrkesretting og relevans i fellesfagene. Men igjen: Vi kan ikke si oss fornøyd med det, og satsingen må fortsette i årene som kommer.

Den tette koblingen mellom skole og arbeidsliv både nasjonalt og lokalt er helt avgjørende. Jeg vil si det så enkelt som at alt som bringer skolen tettere på arbeidslivet og arbeidslivet tettere på skolen, er jeg i utgangspunktet positiv til. Vi har økt bevilgningene til forsøk med modeller som har en hyppigere vekslings mellom opplæring i skole og bedrift, og lagt til rette for at mer av opplæringen i faget som heter «Prosjekt til fordypning», skal foregå i bedriftene. Det er viktig. Men det forutsetter også at fylkene, som eier utdanningen, tar ansvaret sitt og gjennomfører denne type vekslingsmodeller.

Vi jobber nå også i Kunnskapsdepartementet sammen med fire faglige råd for å prøve ut en veldig spennende pilot, hvor arbeidslivet skal ha avgjørende innflytelse over opplæringen i bedrift, altså hva lærlingene skal lære. Begrunnelsen for det er at de som ansetter lærlinger og fagarbeidere, skal få innflytelse på innhold og utvikling av faget, slik at det er i tråd med det behovet bedriften har. Det er en pilot, men som alle piloter: Hvis den er vellykket, må vi gå videre og skalere opp.

Vi må gjøre det mer attraktivt å bli lærebudrift og bidra

til at flere bedrifter ønsker å bli det. Det har vært en positiv økning i lærlingtallene sammenlignet med 1. desember 2013, på 550 lærlingkontrakter. Til sammenligning var det fra 2011 en økning på 1 179 kontrakter. Samtidig er det ikke så positivt – det er både positivt og negativt – at flere ønsker lærlingplass, og dermed er det, selv om det er flere lærekontrakter som blir inngått, likevel en lavere andel godkjente lærekontrakter, rett og slett fordi etterspørselen er blitt enda større. Så hvis vi skal fortsette rekrutteringen til yrkesfag, må veksten i antallet lærekontrakter bli enda større enn i dag.

Lærlingtilskuddet er økt to ganger på to år, første gang fordi regjeringen tok initiativ og fikk flertall på Stortinget, andre gang fordi Kristelig Folkeparti, Venstre, Høyre og Fremskrittspartiet inngikk budsjettavtale, slik vi har planer om å gjøre også i de kommende årene. Til sammen har dermed lærlingtilskuddet økt med totalt 7 500 kr.

Men det er ikke bare økt tilskudd som må til. Når vi ser på undersøkelser om hvorfor bedrifter ikke tar inn lærlinger, svarer de aller fleste at de har ikke kultur for dette i sin bedrift. Med andre ord er det avgjørende at man har et tett og godt oppfølgingsapparat.

En viktig del av det er at fylkene dimensjonerer utdanningen etter det som er arbeidslivets behov lokalt. Vi kan lære mye av fylker som Rogaland, Hordaland og andre fylker som er gode på lærlingarbeid. Det er to ting primært: For det første jobber de tett og godt med bedriftene fra første dag – de henger på dem som en klegg. Det andre er at de tør å ta det som der og da kan virke som upopulære valg, nemlig å dimensjonere, trekke ned klasser, hvor de tror det er lite behov i fremtiden, og dermed mindre sjanse for å få en lærlingplass. Det er et ansvar som fylkene har som skoleeier. Jeg har gjentatt i alle sammenhenger som jeg har vært i, at det er et ansvar som fylkene burde ta, også selv om det kan forårsake midlertidig ubehag eller upopularitet fordi noen kanskje ikke da vil få oppfylt førstevalget sitt.

Samtidig er et av de største prosjektene i Yrkesfagløftet det store arbeidet som Utdanningsdirektoratet nå er i gang med på oppdrag fra departementet, hvor vi i samarbeid med partene i arbeidslivet skal gjennomgå alle utdanningsprogrammene og lærefagene og skal foreslå endringer i det tilbudet som ungdommen i dag har å velge i. Gjennomgangen skal sikre at fag- og yrkesopplæringen er godt tilpasset behovet hos virksomhetene både i dag og i fremtiden.

Det er mye som tyder på at vi går inn i mer urolige tider også for norsk økonomi. Da er det viktig å huske på at lærlinger er en investering i fremtiden. Det er alvorlig allerede i dag når mange unge som ønsker en fagutdanning, ikke får lærlingplass. Hvis vi glemmer å investere for fremtiden når det buttrer litt imot, kan situasjonen bli enda mer alvorlig. Det er grunn til bekymring om noen bransjer, f.eks. bygg og anlegg, helsesektoren og handels- og servicenæringen, av ulike årsaker ikke ser på lærlingordningen som en rekrutteringsordning, og dermed undergraver fremtidig tilgang til fagarbeidere.

Helt til slutt: Jeg mener at offentlig sektor må ta et større ansvar. Jeg mener at når vi som politikere og jeg som statsråd er rundt og maner privat næringsliv og kommu-

ner og fylker til å ta imot flere lærlinger, må det offentlige og staten gå foran med et bedre eksempel. Vi har allerede sendt ut beskjed til vår sektor, kunnskapssektoren, om at kravene til lærlinger vil bli skjerpet, og jeg mener også at offentlig sektor og staten som helhet må ta et større ansvar enn i dag.

Anders Tyvand (KrF) [15:02:13]: Jeg vil takke statsråden for et engasjert og engasjerende svar. Og jeg er glad for å kunne registrere at vi langt på vei deler både virkelighetsoppfatning og hva som må til.

Jeg er helt enig, alt var ikke bedre før. Dette er ikke på noen måte noen ny problemstilling. Det er ingen her som har grunn til å slå seg på brystet, tror jeg. Dette er et problem som har utviklet seg under skiftende regjeringer. Det har heller ikke vært meningen å si at det er krise, men vi har noen utfordringer, som jeg er glad for at også statsråden er interessert i å møte. Jeg håper at dette kan bli en debatt nettopp om løsningene, og ikke bare om problemene.

Statsråden nevnte lærerne. Jeg tror at er det én ting som folk har fått med seg at denne regjeringen skal satse på, er det læreren. Så har man foreløpig kanskje hørt litt lite spesifikt om yrkesfaglæreren, men jeg er glad for at heller ikke disse er glemt.

Jeg besøkte Re videregående skole i Vestfold i går. De er veldig flinke til både å forhindre frafall og å øke gjennomføringsgraden hos elevene på de yrkesfaglige studieretningene. Jeg spurte: Hva har dere gjort? Hvordan har dere klart dette? Det de har svart, er: Vi har satset på yrkesfaglæreren. Det er en viktig nøkkel, mener de. Studierektoren fortalte at de har satset på yrkesfaglæreren også i de teoretiske fagene, fordi han som lærer disse ungdommene å sveise eller å mure, klarer å oppnå en helt spesiell relasjon til disse elevene, også til de elevene som har ulike læringsutfordringer, og som kanskje synes at de teoretiske fagene kan være veldig tunge. Derfor har de valgt å sette disse håndverkerne på skolebenken og har gitt dem undervisningskompetanse i matematikk, norsk og engelsk, i stedet for å gi realfaglærerne kurs i hvordan man skal lykkes med de yrkesfaglige elevene. Dette har vist seg å være en god strategi for Re videregående skole. De har nesten ikke frafall i det hele tatt, og de aller fleste elevene ender opp med å få tatt et fagbrev på ordinær måte. Det synes jeg er en interessant måte å satse på de yrkesfaglige lærerne på som jeg håper at statsråden også vil merke seg.

Statsråd Torbjørn Røe Isaksen [15:05:21]: Det høres absolutt ut som et veldig interessant eksempel. Jeg er helt enig i at det er en litt annen måte å tenke på enn det vi pleier å gjøre – de fleste av satsingene våre er jo ofte knyttet til å la fellesfaglærerne isteden yrkesrette undervisningen sin. Det er veldig interessant, jeg skal notere det.

I en interpellasjonsdebatt er det jo mulig å ta opp problemstillinger, og én problemstilling er: Den forrige regjeringen igangsatte – prisverdig, synes jeg – det som ble kalt samfunnskontrakten. Der fikk man med seg dem som eier – kan vi si – lærlingordningen i Norge. En av de viktige verdiene og noe av det viktige med lærlingordningen i Norge er at den på en måte eies av samfunnet, oss, og av

arbeidslivets parter – fagforeninger og arbeidsgivere. Man ble enige om at man gjennom et felles løft – alle skulle bidra – skulle øke antall lærlingplasser med 20 pst. fra 2011 til 2015. Nå er vi i 2015. Vi kan godt si at vi skal måle dette på slutten av året, men fasiten frem til nå er ikke en 20 pst.-økning, men en 2 pst.-økning. Man hadde altså alle partene med – alle var enige om intensjonene. Det kom midler til satsingen fra forrige regjering – et godt initiativ. Man hadde høye ambisjoner. Hvorfor fungerte det ikke?

Jeg tror vi skal være så ærlige å si at selv om det heter seg at all makt skal være samlet i denne sal, er det allikevel slik at i skolepolitikken er vi også avhengige av at skoleeier gjør jobben sin – fylkesleddet må gjøre jobben sin. Hvis man ser på forskjellene mellom de forskjellige fylkeskommunene, er det noe som handler om arbeidslivet, selvfølgelig – noen har et arbeidsliv som tradisjonelt er mer disponert til å ta imot lærlinger – men det er også forskjell på hvordan man jobber med lærlinger, rett og slett.

Hordaland og Rogaland ble dratt frem, men jeg har lyst til å nevne et annet eksempel, nemlig Østfold. Østfold fylke så at de var i ferd med å sakke akterut. Østfold er – i likhet med mitt hjemfylke, Telemark – et fylke med lange industritradisjoner og også lange lærlingtradisjoner. De så at de sakk akterut. Hva var det de gjorde? Jo, de tok grep, som vi sier i politikken – de gjorde noe. De satte i gang en massiv mobilisering i næringsliv og i offentlig sektor. De brukte annonser – men det var liksom bare kirsebæret på toppen, eller toppen av kransekaka – og klarte med det å få 100 flere lærlingkontrakter i løpet av et år, hvis jeg ikke husker helt feil.

Kombinasjonen av det møysommelige arbeidet, som vi kan bruke Rogaland som et godt eksempel på, dimensjoneringen av tilbudet, som mange fylker er gode i, og det at man får til et krafttak og bruker de virkemidlene som er tilgjengelige – Østfold fikk for øvrig støtte fra Utdanningsdirektoratet til å gjøre det – er nødvendig hvis lærlingsatsingen skal lykkes.

Tone Merete Sønsterud (A) [15:08:43]: Først: Takk til interpellanten for å reise denne viktige saken. Som det tidligere er blitt sagt, viser framskrivningene fra SSB at det vil mangle nærmere 160 000 fagarbeidere i 2030. Det er alvorlig for arbeidslivet, næringslivet og selvfølgelig for hele samfunnet vårt.

Det er en nasjonal oppgave å løfte statusen og stillingen til yrkesfagene. Interpellanten har vært innom tall og statistikk over hvor mange som starter på yrkesutdanningen, hvor mange som fullfører, osv., så jeg skal ikke bruke noe mer tid på det, men bare understreke at skal vi lykkes med å gi alle ungdommer et godt utdanningstilbud og rekruttere nok fagarbeidere, er økt gjennomføring og flere læreplasser helt avgjørende.

Så skal jeg ta interpellantens oppfordring på alvor og snakke om løsninger. I Meld. St. 20 for 2012–2013, På rett vei, stilte Stortinget seg bak en rekke tiltak. Det var bl.a. å arbeide aktivt for flere læreplasser gjennom samfunnskontrakten, som statsråden var inne på, mer vekslings mellom opplæring i skole og arbeidsliv, yrkesretting av fellesfagene, vurdere å gi faglige råd, større innflytelse over

utforming av lærerplaner på Vg3, alternativer til Vg3 i skole for elever som ikke får læreplass, og å innføre en fylkeskommunal plikt til å tilby praksisbrev, for å nevne noe. Vi i Arbeiderpartiet forventer at dette arbeidet følges opp av regjeringa nå også.

Arbeidet med å sikre en god fagutdanning starter allerede i barneskolen. Den viktigste forutsetningen for at flere skal fullføre videregående, er å sikre elevene bedre grunnleggende ferdigheter fra barne- og ungdomsskolen. Det er viktig at opplæringen gir elevene en sterk praktisk og teoretisk forståelse allerede fra barneskolen av, og Arbeiderpartiet mener at tidlig innsats er grunnmuren i arbeidet med å styrke yrkesfagene. Sånn sett er også vårt forslag om et lese-, skrive- og regneløft viktig.

Elevene må oppleve at innholdet i utdanningen ligger nærmere virkeligheten i arbeidslivet, og da må elevene møte en skole som er oppdatert på utstyr. Fag- og yrkesopplæringens fremste styrke er nærheten til arbeidslivet, og hvis man kobler arbeidslivet enda tettere på utviklingen av fagutdanningene, kan man sikre en bedre praksisnær og kontinuerlig oppdatering på faglig og teknologisk utvikling i yrkeslivet. Her er det viktig å styrke partenes engasjement og eierskap til opplæringen gjennom bl.a. de faglige rådene.

Som jeg sa innledningsvis, er læreplasser helt avgjørende, og i dag er det så vidt jeg vet, ca. 6 000 elever som ikke får læreplass. Både det offentlige og det private næringsliv må bidra sterkere til at flere plasser opprettes, men størrelsen på tilbudet må baseres på arbeidslivets behov for kompetanse.

Yrkesopplæringsnemndene kan være en arena for et samarbeid mellom fylke og arbeidsliv om dimensjonering av tilbudet og vurdering av etterspørselen etter arbeidskraft. Flere skoler bør ha ansvarlige som koordinerer kontakten med lærebedrift, opplæringskontor og samarbeid om hospitering og praksis for elever. En arbeidsveileder kan være en god modell for dette, og lærlingen bør følges opp av skolen i den tida de er ute i lære.

For å øke antallet læreplasser og kvaliteten i bedriftsopplæringen mener Arbeiderpartiet at man må øke læringstilskuddet ytterligere. Vi må sørge for at fagopplæringen fungerer optimalt i alle deler av arbeidslivet, og for oss er det viktig at vi har en målrettet satsing i alle bransjer. Videre må det legges til rette for at det finnes gode muligheter for å bygge videre på en yrkesfaglig utdanning og for voksne til å ta fagbrev.

Fagskolen har lenge vært en undervurdert og lite utnyttet utdanningsvei på tertiært nivå. Stoltenberg-regjeringen satte ned fagskoleutvalget, og oppdraget var å gjennomgå fagskolene og fremme forslag til hvordan skolene kunne videreutvikles. Den 15. desember la utvalget fram sin rapport, med navnet «Fagskolen – et attraktivt utdanningsvalg». Det er fremmet 49 forslag om hvordan vi kan løfte fagskolens plass i utdanningssystemet vårt, og det er bra at regjeringa nå følger opp dette og sender rapporten ut på høring. Jeg ser fram til det videre arbeidet, for fagskolen kan spille en viktig rolle når det gjelder å dekke behovet for yrkesfaglig utdanning i framtida.

Til slutt til et punkt som ikke ligger direkte under kunn-

skapsministerens arbeidsområde, men som er like viktig for å lykkes i dette arbeidet, og det er kampen om et seriøst, forutsigbart og trygt arbeidsliv. Det er få som vil utdanne seg i et arbeidsmarked preget av useriøse aktører, høy grad av innleie, deltidsstillinger, midlertidighet og svart arbeid, og hvor sosial dumping foregår. Derfor er helheten i politikken og innsatsen på andre områder også viktig hvis vi skal lykkes i denne saken.

Bente Thorsen (FrP) [15:13:48]: Først vil jeg takke representanten Tyvand, som tar opp denne viktige saken, som igjen gir oss mulighet til å diskutere hvordan vi skal få flere til å utdanne seg til fagarbeidere, og hva som må til for å få flere til å gjennomføre yrkesfagutdanning.

Det finnes en mengde med forskning og dokumentasjon om gjennomføring og frafall i videregående yrkesfagopplæring. I tillegg har Stortinget behandlet flere meldinger om gjennomføring, frafall og rekruttering. Blant annet gjør Utdanningsforbundets rapport som heter «Frafall fra fagopplæring – slik yrkesfaglærere ser det», fra august 2009 en grundig gjennomgang av tidligere forskningsrapporter om frafall og gjennomføring av videregående yrkesfagutdanning. I rapporten kommer det fram at yrkesfaglærerne i liten grad er blitt brukt som informanter i forbindelse med forskningen.

Jeg synes det er verdt å kommentere at de som har mest kontakt med elevene, og som kjenner skolen best, ikke har fått uttalt seg i forskningen som Stoltenberg-regjeringen var ansvarlig for. I perioden fra 2006 til 2012 ble Kunnskapsløftet evaluert av ulike forskningsmiljøer og gjennom hele ti forskningsprosjekter.

Grunnen til at jeg trekker fram dette, er at det med all tydelighet viser at det over lang tid er lagt ned mye ressurser i å finne gode tiltak for å øke gjennomstrømmingen og få flere til å søke seg til yrkesfagutdanningen. Her må jeg dessverre konstatere at til tross for dette er resultatet ikke som ønsket. Blant de viktigste grunnene til frafall på yrkesfag, kommer det fram, er at elever mangler grunnleggende kunnskaper fra grunnskolen, at det er for lite fagorienterte fellesfag, en rådgivningstjeneste som ikke har vært god nok – og som ofte resulterer i at eleven foretar feilvalg – og en mangel på læreplasser, som er en kritisk faktor for gjennomføring av videregående opplæring.

Yrkesfagutdanningen opptar Fremskrittspartiet. Vi har reist flere debatter om dette, og vi har sammen med andre partier, i forbindelse med behandling av relevante saker, fremmet flere forslag om hva som må til for å få flere til å satse på å fullføre yrkesfagutdanningen. Flere av forslagene er iverksatt og styrket av Høyre–Fremskrittsparti-regjeringen, f.eks. styrking av rådgivningstjenesten, hospiteringsordning for lærere og økning av lærlingtilskuddet med 7 500 kr. Andre forslag som er av betydning for at yrkesutdanningen skal bli mer interessant, er yrkesretting av fellesfagene – det er under utarbeiding – og mer fleksibilitet i utdanningen. I tillegg er det verdt å nevne at regjeringen, og spesielt kunnskapsministeren, jobber aktivt med å få statlige virksomheter til å etablere lærlingplasser. Disse har for øvrig også økt i antall de siste årene.

Regjeringens lærerløft, som gir over 5 000 lærere mulighet til å ta videreutdanning, vil gi elevene som går ut av grunnskolen og inn i videregående skole, bedre basiskunnskaper og forhåpentligvis gjøre at flere fullfører utdanningen og ender som gode fagarbeidere.

Fremskrittspartiet er også veldig positiv til at flere fylker og kommuner tilbyr elevene sommerskole for å forbedre sine kunnskaper i enkelte fag før de begynner på videregående skole, men vi skulle gjerne sett at elever med strykarakterer hadde fått mulighet til å forbedre disse ved å kunne velge å ta ett år på ungdomsskolen om igjen, også med bakgrunn i at mange 15–16-åringer har behov for et modningsår.

Det blir stadig færre jobber for folk som ikke kan vise til dokumentasjon på at de har kunnskap om og kompetanse i det faget som skal utøves. Uten videregående utdanning er også faren stor for å ende som arbeidsledig og avhengig av Nav. Derfor er det viktig å sørge for at frafall og feilvalg i videregående skole reduseres. Derfor er det også viktig å fokusere på det store behovet som offentlig og privat sektor har for dyktige fagarbeidere, og hvilke gode muligheter en utdanning som f.eks. rørlegger, bygningsarbeider eller elektriker gir når det gjelder trygt og godt arbeid som gir god inntjening både som ansatt og som selvstendig næringsdrivende – at det er store muligheter for dem som satser på å gå den veien.

Det at færre elever søker seg til yrkesfag, viser at det er grunn til bekymring ettersom behovet for gode fagarbeidere er stort på både kort og lang sikt. Det er blitt tatt opp her i debatten flere ganger. Jeg synes det er kommet fram mye bra, men jeg vil understreke spesielt betydningen av at skolene og fylkene som skoleeiere er seg sitt ansvar bevisst når det gjelder å ha god og tett kontakt med næringslivet for å få flere læreplasser, for uten det vil det bare ikke fungere. Så her må alle ta sitt ansvar.

Anne Tingelstad Wøien (Sp) [15:19:09]: Først har jeg lyst til å takke representanten Tyvand for å ta opp en sak vi i Senterpartiet er svært opptatt av. Jeg kom til å tenke på noe da jeg stod der borte i stad. Se rundt dere, medrepresentanter. Hvis dere ser rundt dere i denne salen, ser dere eksempler på fantastisk fagarbeid, som har vært utført gjennom mange år. Det er slike paradokser vi har, som jeg bare måtte nevne for dere, slik at dere legger merke til det.

I budsjettdebatten før jul brukte jeg hele innlegget mitt på å prate om yrkesfagene. Det er ikke første gang, det blir neppe den siste, og det er heller ikke tilfeldig. Jeg tenker som så at den som maser, den får. Jeg er glad for at det er mange som maser om at noe må skje for at yrkesfagene skal klare å gjennomføre. Dette til tross synes jeg ikke vi gjør nok. Jeg synes heller ikke regjeringa gjør nok for å gjennomføre de tiltakene som Stortinget allerede har foreslått og vedtatt. Det prates om et løft, men det er det ikke.

Jeg har bare lyst til å gjenta statsrådens egne ord om det å være en klegg: Jeg ønsker at statsråden skal være en klegg også på fylkeskommunene og partene i arbeidslivet. For lærlingplasser er åpenbart en utfordring, men utfordringen begynner lenge før elevene skal søke lærlingplass.

Først og fremst må vi bidra til å endre holdningen i bedriftene, slik at de ser at det gir en egen vinning å tilsette lærlinger. Jeg synes statsråden også uttrykte det på en god måte ved å vise til bedrifter som sier at de ikke har kultur for det. Vi må endre den tankegangen. Det gjelder også kommuner, fylkeskommuner og statlige virksomheter. Mange offentlige virksomheter er rett og slett helt elendige på rekruttering og det å ta opplæringsansvar som lærebedrift. Er det kommuner som har problemer i dag, må vi få sjekket med dem hva som egentlig er utfordringen. Er det økonomi, er det deres egen kompetanse, eller er det kulturen?

Det er veldig viktig at alle elever får en god start på skolen. Tidlig innsats prater vi stadig om, og det er Senterpartiet også opptatt av, men så skiller vi oss kanskje noe ut fra resten ved at vi sterkere vektlegger behovet for at ungdomsskolen må være fleksibel nok til at flere elever kan få vist sine ferdigheter på flere områder. Det betyr at dersom vi ønsker gode fagarbeidere på yrkesfagene, må vi gi dem en sjanse til å prøve ut hva det vil si å være fagarbeider, allerede i ungdomsskolen. Det er derfor vi i Senterpartiet har ønsket at arbeidslivsfag skal være et obligatorisk tilbud på alle ungdomsskoler, slik at alle elever kan ha en mulighet til å velge dette som en forsmak på yrkesfagene og en mulighet til å arbeide noe mer praktisk. Dette er et fag som har vist seg å være veldig vellykket. Et slikt tilbud vil ta alle elever på alvor, og det vil styrke elevenes inntrykk av hva yrkesfagene er, og gi dem en mulighet til å ta et riktigere valg i 10. klasse.

Nå må regjeringa vise gjennomføringskraft, være en klegg og pushe den enkelte fylkeskommune til å gjennomføre de tiltakene som et enstemmig storting vedtok i juni i 2013. At det kun er 25 av over 400 videregående skoler som tilbyr vekslingsmodeller, altså ulike måter å kombinere arbeidsliv og skoleliv på, er rett og slett uakseptabelt. Det er ikke noe rart at det kommer ønsker fra bransjer om sjøl å få overta undervisningen når vi ikke klarer å gjennomføre tiltak vi sjøl har initiert. Jeg prater ikke om program til fordypning, men om vekslingsmodellene. Jeg forventer nemlig at statsråden tar grep og sørger for at alle elever er ute i praksis i timene de har til program til fordypning på Vg1 og Vg2.

Jeg kunne også ønske meg at statsråden kunne gitt en oversikt over hvor mange elever som per i dag får mulighet til å starte læretida si i bedrift allerede som 16-åringer, altså gjennom de såkalte vekslingsmodellene.

Det vil være en utfordring å sørge for at også lærerne er sysselsatt på heltid når elever er ute i praksis – om det er enkelt dager per uke, eller om det er i perioder i vekslingsmodellen. Det kan dog ikke være en unnskyldning for ikke å få det til. Vi er opptatt av å ha en skole som er til for elevene, ikke for systemet. Det er bl.a. derfor vi i Senterpartiet har kritisert regjeringa for å være gjerrig på pengepungen, for vi ser at dette vil gi uforutsette kostnader i en periode.

Til slutt: Vi er helt enig i og stemte for forslaget om å øke lærlingtilskuddet. Det er en gulrot. Opplæringskontoret er opptatt av at alle som har lærlinger, skal ha mulighet til å delta på kurs i regi av dem. Det er en stor utfordring for små bedrifter som har få ansatte, og der bunnlinja av-

henger av den ene som er på jobb. Jeg ber statsråden også se nærmere på utfordringen for Opplæringskontoret og de aller minste bedriftene.

Iselin Nybø (V) [15:24:23]: La meg først bare ta tak i noe som de to siste talerne snakket om, ungdomsskolen og behovet for å ha litt fleksibilitet, for å tilpasse litt til den enkelte elev. Venstre har tatt til orde for en forsøksordning med en såkalt Xclass for å gi ungdommer som ikke er klare til å begynne på videregående skole, muligheten til å ta et år til i ungdomsskolen. Det er helt sikkert mange andre ting vi kan ta tak i i ungdomsskolen for å gjøre det lettere for elever å komme seg igjennom videregående skole.

Jeg synes at den debatten som interpellanten har reist, er veldig viktig. Jeg tror at vi alle kan være enige om målet, som er at flere må fullføre yrkesfaglig utdanning, men jeg synes det egentlig er ganske vanskelig å finne svaret på hva som er utfordringen, hvorfor vi ikke får flere igjennom.

I de debattene på dette området som jeg har deltatt i det siste året, er det flere som har sagt at de synes at yrkesfagutdanningen har en lavere status enn øvrige utdanninger. Noen sier til og med at yrkesfag får en lavere status i og med at det ikke er høyere utdanning. Det kan godt være at yrkesfagene har en lavere status enn det de burde hatt. Jeg er opptatt av at det å kunne noe, det å ha en kompetanse, er viktig, enten en har tatt en såkalt høyere utdanning på et universitet, eller en har tatt et fagbrev og kan et håndverk. Jeg synes vi skal fokusere på at det å kunne noe er verdt noe i seg selv.

Så litt om dette: Hvorfor har det lavere status? Det kan ikke utelukkende ha med lønn å gjøre, for mange som går yrkesfaglig retning og får et fagbrev, tjener betydelig mer enn mange som har f.eks. en mastergrad. Så det med status tror jeg varierer veldig. Jeg tror det varierer fra fag til fag. Jeg tror kanskje det kan variere fra område til område. Jeg var på et skolebesøk på Jæren før jul. Der var det visst sånn: Å ja, du kom ikke inn på TIP, du. Du får vel ta studiespesialiserende, da. Der var det liksom helt motsatt: Det å gå på en yrkesfaglig retning betyr noe, det er viktig – hele miljøet rundt pusher på for å få folk inn i yrkesfagene. Men det har jo den konsekvens at det er ganske høye karakterkrav for å komme inn på yrkesfag, noe som gjør at mange av dem som kunne tenkt seg – og gjerne hadde passet inn i – et slikt yrke, ikke kommer inn fordi det er veldig vanskelig å komme inn.

Så er det dette: Hvem er det som avgjør hva man velger? Er det læreren? Er det rådgiverne på skolen? I mange av undersøkelsene som viser hvem ungdom hører på, ser vi at det er foreldrene som i stor grad påvirker ungenes utdanningsvalg, og kanskje i størst grad mor. Så hvis man skulle kjøre noen kampanjer, måtte de kanskje rettes mot mor for å få flere ungdommer til å velge yrkesfag.

Jeg tror at vi er inne på noe. Jeg tror at økt lærlingtilskudd er et viktig tiltak for å få flere lærlingplasser, for vi vet at vi må ha lærlingplasser hvis vi vil ha disse ungdommene igjennom hele løpet. Jeg tror det offentlige selv må ta et større ansvar for å ta inn lærlinger. Det gjelder ikke bare skoleeier, som er fylkeskommunen, det gjelder også kommunene. Og det gjelder staten. Jeg tror det offentlige

i større grad må bruke regelverket om lov om offentlige anskaffelser til å stille krav om at det er lærlinger når det legges ut anbud. Det var også interpellanten inne på.

Flere har nevnt Rogaland som eksempel på et fylke som lykkes. Det er riktig at Rogaland dimensjonerer tilbudet sitt, og at det til tider blir tatt ganske upopulære avgjørelser. Men jeg tror at det som er avgjørende for at Rogaland klarer å lykkes, er at de kontinuerlig fokuserer på å få bedrifter til å ta imot lærlinger. Jeg tror knapt jeg har møtt fylkesordføreren i Rogaland uten at hun har snakket om lærlingplasser. Det legges fra fylkeskommunens side vekt på at alle må bidra. Det offentlige, altså skolene selv, fylkeskommunen, bedriftene, LO, NHO – alle må sette seg sammen for å finne lærlingplasser, for å finne en måte som gjør at vi kan få koblet de rette ungdommene til de rette bedriftene. Så vi har en jobb å gjøre i alle ledd.

Lise Christoffersen (A) [15:29:36]: La meg også få lov å takke representanten Tyvand for å reise denne viktige debatten om hva som må gjøres for å dekke vårt framtidige behov for fagarbeidere. Interpellasjonen er rettet til kunnskapsministeren, men flere statsråder kunne med fordel ha deltatt. Rekruttering av ungdom til yrkesfag henger selvfølgelig sammen med kvaliteten i utdanningene våre og behovet for at lærerne i yrkesfagene også blir en del av Lærerløftet. Men debatten handler vel så mye om ansvarsområdene til en næringsminister, arbeidsminister, kommunalminister så vel som finansminister. Det hjelper ikke med gode tiltak i én sektor dersom de undergraves av manglende tiltak eller tiltak med motsatt effekt i en annen.

Mitt ståsted er arbeids- og sosialkomiteen. Den 15. desember diskuterte Stortinget et forslag fra Arbeiderpartiet der vi ba regjeringa, sammen med partene i arbeidslivet, om å utarbeide en ny og forsterket handlingsplan mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet. Vi fremmet 22 nye tiltak som vi mener bør inngå i en slik handlingsplan. Forslagene omfattet bl.a. styrket trepartssamarbeid, bedre allmenngjøringsordning og solidaransvar, bedre kontrollordninger, forebyggende tiltak og etterforskning, tipstelefon og strengere straff – også for dem som utnytter utlendinger på utilbørlig vis. I tillegg fremmet vi en rekke forslag til strengere krav til ryddighet i de offentlige innkjøpsordningene, både på statlig og på lokalt plan, herunder krav om lærlinger på prosjekter der det er mulig. Nye, målrettede bransjeprogrammer må på plass. Vi må styrke likebehandlingsprinsippet for innleide arbeidstakere, faste ansettelser må gi rett til lønn, også om arbeidsgiver ikke skulle ha oppdrag der og da, solidaransvaret må utvides til også å omfatte offentlige byggherrer, osv.

Hva har så kampen mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet med rekruttering av fagarbeidere for framtida å gjøre? Jo, ganske mye. Når ungdommer i samråd med sine foreldre skal velge utdanningsvei for framtida, betyr framtidsutsiktene i det yrket man velger, ganske så mye. Hvis vi tillater at sosial dumping og arbeidslivskriminalitet får gripe om seg, slik vi ser f.eks. innen bygg og anlegg, transport, renhold, hotell og restaurant, for å nevne noen, spesielt utsatte bransjer, vil det også svekke ungdommers lyst til å velge å satse på slike yrker.

Det handler om det arbeidslivet man møter den dagen man står med fagbrevet i handa, men det handler også om mulighetene for i det hele tatt å få fullført et utdanningsløp, og mangelen på lærlingplasser skremmer mange. Her må det stilles krav om at det offentlige bidrar med sitt når det gjelder å ta inn lærlinger i egne bedrifter og virksomheter, men det offentlige kan også bidra mer med tydelige krav om lærlinger i sin innkjøpspolitikk.

Det er synd å si at regjeringspartiene tok bølgen for forslagene våre. De ble kun vedlagt protokollen. I stedet ser vi at regjeringa ønsker å åpne for mer midlertidighet i norsk arbeidsliv. Det fremmer ikke akkurat rekruttering til yrkesutdanningene. Regjeringa har også foreslått å oppheve den kollektive søksmålsretten, som er et av de viktigste tiltakene i kampen for et anstendig arbeidsliv. Men lyspunktet i debatten før jul var Kristelig Folkeparti, som ville ta med seg forslagene våre til finanskomiteens behandling av Kristelig Folkepartis eget representantforslag om offentlige innkjøp. Jeg håper det vil føre til at Stortinget denne våren faktisk gjør forpliktende vedtak om hva slags type bedrifter det offentlige skal handle med i framtida.

Til slutt noen ord om et par andre temaer som hører inn under arbeids- og sosialkomiteens område. Retten til utvidet stilling: Fra og med 1. januar i år har du krav på en stillingsbrøk tilsvarende det du faktisk jobbet i fjor. Loven ble vedtatt sommeren 2013, mens det fortsatt var rød-grønt flertall på Stortinget. Daværende arbeidspolitisk talsperson i Høyre, Torbjørn Røe Isaksen, mente at denne loven ville skape trøbbel for både arbeidstakere og arbeidsgivere. Vel, vi får se, men et viktig poeng er at loven i særlig grad vil gjelde kvinner i omsorgsykker, nok et felt hvor vi trenger økt rekruttering av fagarbeidere.

Så, helt til slutt, permitteringsregelverket: Innstramningene i regelverket skjedde til sterke protester fra seriøse arbeidsgivere som så at innleie fort kunne bli et alternativ til egne ansatte, noe som igjen vil svekke muligheten til å ta inn lærlinger og redusere attraktiviteten i de angjeldende bransjene. Kort oppsummert: Kampen mot sosial dumping handler ikke bare om dagens, men vel så mye om rekruttering til framtidens arbeidsliv.

Kristin Vinje (H) [15:34:38]: Jeg vil også rette en takk til interpellanten, som tar opp en veldig interessant og viktig problemstilling. Jeg opplever at vi alle i salen er enige om at vi har et stort behov for fag- og yrkesutdannede mennesker i fremtiden, og alle er enige om at vi trenger frisører, bakere, snekkere og murere for å kunne holde hjulene i gang i dette landet.

Så har vi nå hørt mye som man ønsker å gjøre. Det har vært en viss positiv utvikling i antall lærlingkontrakter det siste året, og det er en diskusjon om status til yrkesfagene, og det synes jeg er en interessant debatt. Vi er alle nødt til å bidra til å øke statusen til yrkesfagene, og det er ingen lett jobb å gjøre. Det er ikke noen knapp å trykke på, men det handler om å vise frem alle de fantastiske mulighetene som yrkesfag byr på. I sommer var jeg med Oslo Håndverks- og Industriforening rundt på besøk i forskjellige bedrifter og møtte både bakere, snekkere, rørleggere – bedrif-

ter som hadde et aktivt og godt forhold til lærlinger, og jeg tenkte: Hva om flere skoler hadde vært mer på hugget og tok med elevene – unge mennesker som er usikre på hva de skal velge av yrker i fremtiden – og viste frem alle mulighetene og ga mulighet til å besøke og se i praksis hva det innebærer å ta en yrkesfagutdanning? Som det er blitt påpekt i debatten her, er det ikke én «quick fix» å styrke yrkesfagene; det kreves mange tiltak for å lykkes med dette, men jeg tror altså vi kan se på de gode eksemplene, og jeg tror vi kan styrke rådgivningstjenesten.

I Rogaland, som har vært trukket frem som et godt eksempel, er de flinke til f.eks. å dimensjonere, slik at alle som ønsker yrkesfag, får lærlingplass, og det er et viktig tiltak. I Oslo kommune, som jeg kjenner godt selv, så stiller vi krav om lærlingordning i offentlige anskaffelser, og det er også et riktig skritt på veien når vi vet at det offentlige er en stor innkjøper, og at de kan bidra til å skaffe yrkestrening gjennom lærlingplasser.

Så er det også bra at vi har en kunnskapsminister som løfter yrkesfagene. Regjeringen har tre hovedmål for Yrkesfagløftet: tettere samarbeid mellom skole og arbeidsliv, mer fleksible løp i fag- og yrkesopplæringen og bedre kvalitet og relevans i opplæringen. Og så har vi økt lærlingtilskuddet to ganger på to år – vi er i gang. Sist gang det skjedde, var i 2009, og med økning i årets budsjett på 4 000 kr per kontrakt har vi økt lærlingtilskuddet med totalt 7 500 kr siden vi overtok regjeringmakten. Så det er positive ting, og det er et løft som er i gang. I tilleggspromisjonen for 2014 bevilget vi også 114 mill. kr til ekstra fag- og yrkesopplæring, og det ble lagt vekt på tiltak som bedrer vilkårene for bedrifter og styrker kvaliteten på opplæringen, bl.a. gjennom økt lærlingtilskudd og ekstra tilskudd til bedrifter som tar inn elever med særskilte behov.

Utdanningsdirektoratet har nå fått i oppdrag å kartlegge utstyrssituasjonen i videregående opplæring for å få et bedre kunnskapsgrunnlag. Vi vet for lite om hvor de største utfordringene er. For igjen å nevne et eksempel fra Oslo: Her har vi satset på Kuben yrkesarena, og der samarbeider vi tett med bl.a. Toyota for å sørge for at det blir en tett kobling mellom næringslivet og skolen. Det gjør også at vi hele tiden har oppdatert og bra utstyr som gjør det attraktivt å velge yrkesfag for unge mennesker.

Fremover skal vi gå igjennom tilbudsstrukturen i videregående opplæring for å sikre ungdom en fagutdanning som er etterspurt i arbeidslivet, og regjeringen jobber også med å finne ut hvordan og om ikke praksisbrev skal kunne tilbys i alle fylker til ungdom som står i fare for å falle fra videregående opplæring. Regjeringen har også sendt på høring en ny forskrift til prosjekt til fordypning, og målet er å sikre at elevene tilbringer mer tid i bedrift og får verdifull erfaring fra arbeidslivet. Så er det også slik at Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Kunnskapsdepartementet sammen jobber om en strategi som skal øke antall lærlinger i staten.

Jeg må si at det er et veldig viktig tema vi diskuterer. Jeg er optimistisk med tanke på at vi alle er enige om at vi ønsker å styrke fag- og yrkesopplæringen, og så får vi diskutere hvordan vi skal få det til i praksis.

Torgeir Knag Fylkesnes (SV) [15:39:23]: Ein skikkeleg fagarbeidar i aksjon anten ved dreiebenken eller i stell og omsorg for ein gamal eller med full kontroll over sveisesaumen formidlar ei viss form for stoltheit og autoritet som iallfall eg får respekt og beundring for. Vi har i dag inga oversikt over kor mange i Noreg som har fagbrev, men ca. halvparten på vidaregåande opplæring tar det, så det betyr at det antakeleg er hundretusenvis tilsette som kvar dag er i full sving på verkstadar, sjukeheimar, byggeplassar eller produksjonshallar.

Desse yrka er heilt avgjerande for Noreg i framtida, og som mange har sagt før, må vi i ord og handling vise kor mykje dyktige fagarbeidarar er verde for Noreg. Vi må ha eit statusløft for yrkesfaga. Vi må vise fram yrkesstoltheit, karriereveggar og valmoglegheiter. Lat meg først slå fast at statsbudsjettet for i år ikkje var eit yrkesfagløft. Den einaste store satsinga var etter- og vidareutdanning for lærarar. Mange av dei stortingsvedtatte tiltaka har ikkje blitt noko av.

Det er mange ting som er avgjerande for kor mange som vel å ta og greier å gjennomføre fagutdanninga. Sjølv om fråfallet er stort på vidaregåande, startar problema ofte før. Problema i vidaregåande må sjåast i samanheng med resten av skuleløpet. Vi treng ei utvikling frå ein instrumentelt orientert skule der testing, pugging og flinke jenter og gutar blir premierte, slik at nettopp dei som ikkje likar å lese heile bruksrettleiinga, kjem til sin rett. Auka fokus på testing, samanlikning mellom skular, rektorar, lærarar og elevar, bidrar til å snevre inn skulen, og det er nettopp i ein slik skule at mange fell frå. Vi treng ei utvikling til ein barneskule og ein ungdomsskule der heile mennesket blir utfordra, der målet ikkje er instrumentelt å mate elevane med informasjon, men der ein appellerer til det kreative og skapande mennesket, både teoretisk, praktisk og estetisk.

I eit sånt perspektiv er innføring av valfag viktig. Vi kjenner enno ikkje til kva for effekt dette vil ha for yrkesfag, men eg er viss på at det kan verke positivt, og at det kan stake ut kursen vidare for tidleg innsats. Vi veit også at yrkesfaglærarutdanninga er viktig, både innhald og lønnsvilkår. Antakeleg kjem vi ikkje langt dersom vi ikkje er villige til å løfte begge delar. Innhaldet i sjølve utdanninga må gjerast meir praksisnært. Vi veit at den teoretiske delen av yrkesfagutdanninga er den viktigaste enkeltårsaka til fråfall.

Vi veit også at arbeidet som skjer i fylka, er viktig. Interpellanten viste til Rogaland sitt arbeid. Å lære av kvarandre er viktig, å lære å jobbe i nettverk, ikkje nødvendigvis lage nye nasjonale standardar som bremsar vidare utvikling. Erfaringa frå Rogaland viser også, som vi alle veit, at eit godt samarbeid mellom utdanning og arbeidsliv, offentleg og privat, er viktig. Det er kanskje nettopp det siste eg ønskjer å ta opp til slutt. Det er den generelle utviklinga av arbeidslivet som i altfor liten grad blir tatt opp i diskusjonar som dette. Dei unge er ikkje idiotar. Dei følgjer med. I det arbeidslivet elles ser vi to sterke tendensar. Vi ser auka innleige av utanlandsk arbeidskraft og bedrifter som tenkjer kortsiktig, og dermed lèt det gå utover satsinga på lærlingar og kompetansebygging. Særlig gjeld dette bygg- og anleggssnæringa. Ingen bemanningsselskap

har lærlingar. I EU veit vi at det er mange millionar som står utanfor jobb og utdanning. Denne arbeidskrafta som kjem til Noreg, er konjunkturstyrt og ustabil. Dette er folk som antakeleg vil vende snuten heimover når tidene endrar seg og det lysnar i økonomien. Tilbake kan rådmenn, bedrifter, direktørar, investorar og byggmeistarar stå igjen med uløyste oppgåver. Kanskje oppfattar dei unge desse jobbane som mindre attraktive, og at dei ikkje gjev særleg høg status.

Dette vil også bli forsterka av den andre sterke tendensen i arbeidslivet, som er regjeringas eigne tiltak, som møte sterk motstand frå ein samla fagbevegelse. Utholdinga av arbeidsmiljølova, opninga for meir bruk av mellombelse stillingar, meir deltid, meir overtid og angrepa på arbeidstid vil spesielt kunne gå ut over dei jobbane der nettopp fagarbeidarar er tilsette.

Vi har ein stor jobb framfor oss før vi kan slå oss på brystet, men vi må også sjå dette i samanheng med den generelle utviklinga av arbeidslivet.

Anders Tyvand (KrF) [15:44:50]: Statsråden nevnte næringslivet i Østfold, tror jeg, og at de forklarte at de ikke har noen kultur for å ta inn lærlinger. Jeg må si at hvis det er riktig, er det nesten merkelig at et sånt fylke kan ha fostret en mann som Hans Nielsen Hauge. Det å endre kultur er ingen enkel jobb, det er en tung jobb, og det må vi være mange om å gjøre, ikke minst skoler, bedriftene selv og fylkeskommunene, og jeg er glad for at også organisasjoner som NHO og LO aktivt bidrar til dette rundt omkring i landet vårt.

Jeg vil få takke alle som har deltatt i debatten. Jeg synes vi har fått fram mange interessante perspektiver og også mange interessante tiltak. Representanten Vinje nevnte det å vise fram yrkesmulighetene tidligere, og det synes jeg er et veldig godt forslag. Representanten Sønsterud trakk fram praksisbrevordningen. Jeg tror også at praksisbrev kan være et godt alternativ for noen, for dem som er ordentlig skolelei, men virkelig motivert for å jobbe. For dem kan kanskje praksisbrev være et godt alternativ. Men jeg tror at for veldig mange – her er det jo snakk om ganske unge ungdommer – så er det verdifullt å være i et klassemiljø, i et skolefelleskap, sammen med andre på samme alder. Og det er interessant å se at i Rogaland, som er blitt trukket fram mange ganger i løpet av debatten, er bruken av praksisbrev ganske liten. Der ønsker man å få elevene inn i et ordinært løp så tidlig som mulig.

Representanten Sønsterud nevnte også noe annet interessant, nemlig det å følge opp elevene også når de er ute i lære. Jeg nevnte at jeg var og besøkte Re videregående skole i går for å høre litt om hva de har gjort for å lykkes. Det de fortalte – i tillegg til det jeg nevnte i mitt tidligere innlegg om å satse på yrkesfaglærerne – var også å satse på bedre overganger for elevene, både fra ungdomsskole til videregående skole og fra skolegang og ut i lære. Så de investerer ganske mye tid med hensyn til å bli kjent med de elevene som de vet har læringsutfordringer, før de kommer til skolen – snakke med dem, forberede dem, sette sammen klasser på en fornuftig måte – og de bruker også tid på å følge opp elevene etter at de har gått ut i lære. De

regner elevene som sine helt til de er ferdige med fagbrevet, og rektor er helt sikker på at det også gjør lærerne mer bevisste.

Til slutt vil jeg – igjen – bare få si tusen takk for en god og interessant debatt.

Statsråd Torbjørn Røe Isaksen [15:48:01]: Tusen takk for debatten. Jeg skal bare kort kommentere noe av det som er kommet opp.

For det første er det verdt å huske på at det er veldig lett å tenke at et fagbrev er knyttet til – hva skal man si – det tradisjonelle industrinæringslivet og pleie og omsorg. Men det er også mulig å ta fagbrev innenfor f.eks. IKT, kontor-fag, handelsnæring og selvfølgelig restaurant- og matfag. Der er det også en utfordring vi ikke har diskutert ennå, nemlig at det f.eks. i handelsnæringen til dels er liten kultur for å etterspørre fagbrev. Ungdom tar fagbrevet, og de får lærlingplass, men de opplever ikke arbeidsgivere som etterspør det etterpå. Der har man isteden f.eks. bransjeskoler som er utviklet på egen hånd, som har en mye mer prominent plass.

Så gjentar jeg igjen i denne sal at Meld. St. 20 for 2012–2013 skal følges opp. Vi er i gang med å følge opp, og det vil også komme konkrete forslag og saker som vil bli fremmet for Stortinget. Når det gjelder fagskoleutvalget, skal det ut på høring. Det skal også bli en stortingsmelding. Det er viktig, for fagskolene er norsk utdanningssystemets stebarn. Jeg tror det er fryktelig mange ute i den store samfunnsdebatten som egentlig ikke har noe eierskap eller forhold til hva fagskolene driver med, men fagskolene er åpenbart kjempeviktige – ikke som et supplement til, men som en selvstendig del av utdanningssystemet vårt, f.eks. for å bygge på en yrkesfagutdanning. Det er også ganske viktig å styrke fagskolenes plass fordi de, som en bonus på toppen av det, også kan bidra til å bøte på noen av utfordringene man f.eks. har med at veldig mange velger seg over til høyskoler og universiteter, og at man har høyt frafall der.

Så er jeg glad for at det mases. Jeg er enig i at det er viktig med disse knekkpunktene. I det prosjektet for bedre gjennomføring som nå er lansert, men utarbeides av departementet – som rett og slett er et prosjekt for å angripe frafallsproblematikken på en annen og mer systematisk måte enn tidligere – er det nettopp disse knekkpunktene som er avgjørende. Der er jo nettopp læringsituasjonen litt spesiell, for dette er i veldig stor grad elever som har vært gjennom mange av knekkpunktene. De har kommet seg fra ungdomsskolen og over til videregående skole. De har vært gjennom førsteåret og andreåret, og særlig i førsteåret vet vi at det er mange som faller fra, særlig de som har dårlige forutsetninger fra grunnskolen. Men så er det lærlingplassen som gjør at de ikke får fullført utdannelsen sin, eller må fullføre på skole, og det er et ekstra svik fra samfunnets side.

Hvis jeg kan ta en saksopplysning til slutt, bare sånn at Østfold ikke henges ut: Østfold var her det positive eksemplet, så det var NIFUs undersøkelse av lærlingbedrifter generelt over hele landet som viste at veldig mange som ikke hadde lærlinger, oppga at de ikke hadde kultur for det.

Presidenten: Da er sak nr. 3 ferdigbehandlet.

Sak nr. 4 [15:51:31]

Interpellasjon fra representanten Sivert Bjørnstad til kunnskapsministeren:

«Elevundersøkelsen 2013 viser at 4,2 pst. av elevene blir mobbet 2–3 ganger i måneden eller oftere. Hver dag gruer altfor mange elever seg til å gå på skolen. Den siste tiden har vi fått en rekke eksempler på svært alvorlige mobbesaker, hvor elever har vært utsatt for systematisk mobbing over lang tid. Selv om skoleledelsen har kjent til mobbingen, har ikke elevene blitt fulgt opp av skoleledelsen på en forsvarlig måte. Dette tyder på at det er en systemsvikt i norsk skole. Det er skoleeier som er ansvarlig for å bekjempe mobbing, som i det daglige er nærmest elevene og som har størst mulighet for å gripe inn mot mobbing. Skoleeier, skoleledere, KS og arbeidstakerorganisasjonene har et særlig ansvar for å iverksette tiltak for å stanse mobbingen.

Hvordan vil statsråden sikre at disse ivaretar elevenes rett til et mobbefritt skolemiljø?»

Sivert Bjørnstad (FrP) [15:52:38]: Skole og utdanning er en av de beste fellesgodene i samfunnet vårt. Skolen er den viktigste arenaen for barn og unge fordi store deler av deres hverdag tilbringes på skolen. Her tilegner de unge seg kunnskap og ferdigheter, men skolen er også i høyeste grad en sosial arena ettersom barn og unge møter jevnaldrende elever og skaffer seg venner og sosialt nettverk gjennom skolen.

Det er helt avgjørende at barna trives på skolen, både for deres velvære i dag og for barnets utvikling i framtiden. I internasjonal sammenheng presterer den norske skolen ganske godt hva gjelder elevenes psykososiale miljø. Likevel er det ikke alle elever som trives på skolen. Hver eneste dag er det mange elever som gruer seg til å gå på skolen.

Den årlige Elevundersøkelsen er et godt verktøy for å kartlegge elevenes trivsel og hvor utbredt mobbing er i den norske skolen. Undersøkelsen kan gjennomføres alle skoleår fra 5. trinn i grunnskolen til 3. trinn i videregående skole, men det er bare obligatorisk å gjennomføre den på 7. og 10. trinn i grunnskolen og på 1. trinn i den videregående skolen. Likevel viser det seg at skolene ofte gjennomfører undersøkelsen også på de trinnene hvor det ikke er obligatorisk. Blant annet gjennomførte 65 pst. av elevene på 8. trinn Elevundersøkelsen i 2013. Det er positivt at mange av skolene velger å prioritere dette for å kartlegge trivselen på sin skole.

I Elevundersøkelsen 2013 ble det avdekket at 4,2 pst. av elevene ble utsatt for mobbing to-tre ganger i måneden eller oftere. Det er en nedgang på 2,5 prosentpoeng i forhold til Elevundersøkelsens tall fra 2012. Likevel kan ikke forskerne konkludere med at dette representerer en reell nedgang i mobbetallene. I analysen av Elevundersøkelsen for 2013, som ble utarbeidet av NTNU Samfunnsforskning, trekkes det fram at det bare har vært marginale forskjeller i mobbetallene fra 2007 til 2012, mens det fra

2012 til 2013 var en signifikant forskjell i antall elever som oppgir at de har blitt mobbet på skolen.

Forskerne bak analysen peker på flere grunner til denne markante forskjellen i mobbetallene fra 2012 til 2013, bl.a. at undersøkelsen er flyttet fra vårsemesteret til høstsemesteret, at det var færre spørsmål i undersøkelsen, at færre elever svarer useriøst og andre endringer i spørsmålene som ble stilt i undersøkelsen. Likevel var det i Elevundersøkelsen 2012 en liten nedgang i antall elever som oppgir å ha blitt mobbet, sammenlignet med tidligere år. Det antyder en nedgang og er selvfølgelig svært gledelig.

Som sagt sier 4,2 pst. av elevene i Elevundersøkelsen 2013 at de har blitt mobbet to–tre ganger i måneden eller oftere. Det tilsvarer drøyt 30 000 elever, og det er veldig mange enkeltskjebner og enkeltindivider. Det er med andre ord titalls tusen elever i Norge som hver dag gruer seg til å gå på skolen. Vi kan trygt kalle mobbing et samfunnsproblem, og status quo er ikke et alternativ.

Jeg har fremmet denne interpellasjonen av flere grunner. Vi så høsten 2014 en rekke groteske eksempler på svært alvorlige mobbesaker, hvor elever har blitt utsatt for systematisk mobbing over lang, lang tid. Elevene vi for noen måneder siden ble kjent med gjennom media, hadde ikke blitt fulgt opp av skolen og skoleledelsen på en forsvarlig måte, selv om skoleledelsen kjente til den pågående mobbingen. Dette var – og er – svært alvorlige mobbesaker, og historiene rørte en hel nasjon.

Odin Olsen Andersgård var en av de elevene som ble mobbet på skolen. Foreldrene fant det best – selv om det er et stort skritt å ta – å flytte til en annen kommune og begynne på nytt. Odin ble utsatt for systematisk mobbing også på den nye skolen. Selv om skoleledelsen ved begge skolene var kjent med mobbingen, ble dessverre ikke Odin fulgt opp slik at mobbingen stoppet. Som 13-åring så ikke lenger Odin noe håp og tok sitt eget liv på grunn av mobbingen han ble utsatt for på skolen og på veien til og fra skolen. Dette er en av mange skjebner som har fått sitt liv ødelagt som følge av systematisk mobbing i skolehverdagen. Den kanskje største grunnen til at denne interpellasjonen fremmes, er noe Odin sa flere ganger: «Det hjelper ikke å si ifra, de gjør ikke noe uansett.» Ut fra hans ord finner jeg det rimelig å trekke den konklusjonen at ett eller annet sted har skolen og andre som er tilknyttet skolen, feilet – ikke overalt, men på mange steder.

Forebygging og bekjempelse av mobbing er et kontinuerlig arbeid, det er et evighetsprosjekt. Det er noe som Stortinget, foreldre, skoleeiere og skoleledere og andre har prøvd å finne en løsning på i mange, mange år, og det er noe vi også kommer til å diskutere i mange år framover. Det store spørsmålet er hvem som har ansvaret for mobbingen. En stor del av mobbekampen tas av voksne i nærmiljøene. På den andre siden har vi et lovverk som tydeliggjør et ansvar: Skoleeier skal i henhold til forskrift i opplæringsloven og privatskoleloven sørge for at nasjonale undersøkelser om motivasjon, trivsel, mobbing, elevmedvirkning, elevdemokrati og det fysiske skolemiljøet blir gjennomført. I henhold til de samme forskriftene er skoleeiere pliktige til å følge opp disse undersøkelsene lokalt. Opplæringsloven § 9a slår fast at alle elever i grunnskole

og videregående skole har rett til et godt fysisk og psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring. Den samme paragrafen slår også fast at dersom en ansatt ved skolen får kunnskap eller mistanke om at en elev er blitt utsatt for krenkende ord eller handlinger, som mobbing, diskriminering, vold eller rasisme, skal vedkommende snarest undersøke saken og varsle skoleledelsen og dersom nødvendig – og mulig – selv gripe direkte inn.

Skoleeiere, skoleledere, KS, arbeidstakerorganisasjonene og flere har et særlig ansvar for å iverksette tiltak for å stanse mobbingen. Spørsmålet mitt til statsråden blir derfor hvordan han kan sikre at dette ivaretar elevenes rett til et mobbefritt skolemiljø.

Statsråd Torbjørn Røe Isaksen [15:59:52]: Mobbing er en av de største truslene mot kunnskapsskolen, men enda viktigere er det et svik av det løftet som vi har gitt alle elevene som begynner på skolen, nemlig at dette er et sted hvor man kan være trygg.

Helt overordnet sett mener jeg det er tre spor vi må jobbe langs. For det første er det rettigheter og det juridiske rammeverket. Jeg skal komme inn på det – der er Djupe-dal-utvalget i arbeid og kommer til å levere innen kort tid. Punkt to er det konkrete arbeidet på skolene, herunder vurderingen av de programmene og den politikken som staten støtter aktivt økonomisk. Hva fungerer? Hva fungerer ikke? For det tredje er det ansvarsmobiliseringen. Jeg har de siste månedene mottatt veldig mange henvendelser fra mobbeofre. Jeg har også møtt veldig mange som har blitt mobbet. Beretningene som de har fortalt, er ofte tragiske, men samtidig må jeg si at mange av dem jeg har møtt, er også noen av de modigste menneskene jeg har møtt. Mange av dem har reist seg, de har ikke kommet over det de har opplevd, men de har i hvert fall funnet en styrke i å fortelle det til andre. Det å dele sin historie med andre og stå frem som et mobbeoffer er en viktig del av den ansvarsmobiliseringen vi er helt avhengig av.

Alle voksne, alle vi, men også alle som jobber i skolen eller med skolespørsmål, må ha som en hovedoppgave å hindre at mobbing skjer. Det er to kjennetegn som går igjen når jeg snakker med mobbeofre. For det første så opplever mange, altfor mange, ikke å bli trodd når de forteller om mobbingen til voksne. For det andre så opplever altfor mange – igjen, ikke alle, vi skal ikke svartmale, det er verdt å huske på at ni av ti elever sier at de trives på skolen – at de ikke når frem når de selv eller deres foreldre forsøker å bringe saken videre gjennom systemet. Det er uakseptabelt dersom man sier fra om mobbing og ikke blir trodd, eller hvis man sier fra, foreldre sier fra, andre sier fra og ingenting skjer. Det er uakseptabelt, men allikevel skjer det. Det må vi gjøre noe med.

Det første er det juridiske og rettighetene. Det inngår i mandatet til Djupe-dal-utvalget å gjennomgå de samlede virkemidlene for å skape et godt psykososialt skolemiljø, motvirke og håndtere mobbing og andre såkalte uønskede hendelser i skolen. Utredningen skal i tillegg vurdere hvilke virkemidler, inkludert regelverk og forvaltning av dette på ulike nivå, som er effektive for å forebygge og håndtere mobbing. Utvalget skulle opprinnelig levere sent

på våren, men regjeringen ba utvalget om å fremskynde arbeidet sitt slik at de kunne levere i mars 2015.

Jeg er helt enig med representanten Bjørnstad når han påpeker at det er kommunene som skoleeiere og rektorene og lærerne som har et særlig ansvar for å stanse mobbing. Vi trenger tydelige voksenpersoner som forstår hva mobbing handler om, som aktivt griper inn når de ser mobbing, og som arbeider systematisk og langsiktig for å nå resultater. Jeg har også lyst til i den sammenhengen å fremme alle andre voksenpersoner på skolen. Vi har et prosjekt i departementet som heter «Et lag rundt læreren», men egentlig burde det hett «Et lag rundt eleven», for på en skole er det også veldig mange andre voksenpersoner som bidrar aktivt til å skape et godt skolemiljø. Det kan være miljøarbeideren, men det kan også være renholdspersonalet eller en vaktmester.

Når det på altfor mange skoler ikke fungerer, så handler det ikke om den enkelte lærer, stort sett. Problemet er systematisk. Det er fraværet av en god organisasjon, av fungerende systemer og av langsiktig arbeid. Jeg er derfor enig i at det handler om en systemsvikt når mange skoler og kommuner feiler på det helt avgjørende området. Det handler ikke bare om at mange tusen elever jevnlig blir plaget fysisk og psykisk, det er også selvfølgelig ødeleggende for læringen i skolen. Det er veldig vanskelig å lære det man skal, hvis man hver eneste dag gruer seg for å gå på skolen.

Det aller viktigste arbeidet må derfor foregå på den enkelte skole. Det betyr ikke at vi skal frasi oss ansvar, for det er vårt ansvar å sikre at det arbeidet blir gjort, men det betyr at hvis ikke dette forplanter seg ned til hver enkelt skole og hvert enkelt klasserom, hvis ikke alle skoler har systematiske og langsiktige planer for hvordan mobbing skal forebygges, gode rutiner for hvordan mobbesaker skal håndteres, så vil vi ikke komme noen vei i riktig retning. Dersom konkrete mobbesaker blir varslet, kan man ikke sette seg ned for å diskutere, i hvert fall ikke i for lang tid, eller – enda verre – håpe at det skal gå over av seg selv. Tiltakene, altså hva man skal gjøre, må allerede ligge klart i planverket, og det må settes i verk umiddelbart. Vi har på skoler rundt om i hele Norge brannøvelser sånn at vi vet hva som skal skje på en skole dersom brannalarmen går. På samme måte må man ha rutiner klare dersom det kommer en mobbesak, slik at ikke verdifull tid blir spilt.

Departementet har et ansvar på dette området også, både gjennom utforming av lovverket og ved å fremme og støtte konkrete tiltak for å forebygge og bekjempe mobbing. Det gjør vi langs et bredt spekter. Jeg får ikke tid til å nevne alt, men jeg vil nevne at loven selvfølgelig er klar på at alle elever har rett til et godt fysisk og psykososialt miljø. Skolene er pålagt både å undersøke og gripe inn mot mobbing eller krenkende handlinger, i tillegg skal skoleledelsen varsles. Paragraf 9a inneholder også, som representanten har vært innom, bestemmelser om bøter, straff og erstatningsansvar, rettigheter som både kommuner, fylkeskommuner og andre skoleeiere må følge. Men igjen, det er ikke sikkert at dette lovverket er godt nok, og derfor er en viktig del av Djupedal-utvalgets

mandat å gjennomgå og vurdere nettopp det. Jeg er åpen for å skjerpe regelverket, og jeg gjentar det også gjerne her.

Jeg vil i tillegg understreke at det er en nasjonal oppgave å føre tilsyn med kommunene og deres skoler knyttet til § 9a. Samtidig må den tilsynsmyndigheten være god, det er også en del av Djupedal-utvalgets mandat. I tillegg til lovverk og tilsyn er det aller viktigste regjeringen vektlegger, dyktige lærere og rektorer, altså jobbingen med godt skolemiljø og godt læringsmiljø, tydelige voksenpersoner som kan gjenkjenne mobbing og forstå hva det handler om, som aktivt forebygger, som griper inn når de ser mobbing, og som arbeider systematisk og langsiktig for å nå resultater. Derfor er både rektorskole, det å bygge lag lokalt på skolen og etterutdanning viktig, ikke direkte fordi det handler om mobbing, men fordi det er med på å bygge opp skolemiljøet og læringsmiljøet.

Jeg har også lyst til å løfte frem kommuner som gjennom flere år har slitt med høye mobbetall, men som nå er med i det såkalte læringsmiljøprosjektet. Gjennom det prosjektet mottar utvalgte skoler og kommuner veiledning og støtte gjennom skreddersydde opplegg for å redusere mobbingen. Tidlig i 2015 starter vi opp pulje 2 i prosjektet, som innebærer deltagelse fra nye og enda flere skoler. Jeg vil også nevne ekstrabevilgningen på 10 mill. kr til lokale mobbetiltak som stortingsflertallet vedtok for litt over et år siden. Denne bevilgningen forvaltes gjennom hele inneværende skoleår, og finansierer bl.a. tre nye lokale mobbeombud i fylkeskommunene, den gir støtte til fellesprosjekt som KS og Foreldreutvalget for grunnopplæringen samarbeider om, med beredskapsteam mot mobbing i utvalgte kommuner, og den støtter andre lokale mobbeprosjekter over hele landet. Her, som i forrige sak, er det selvfølgelig slik at hvis f.eks. beredskapsteam – som Foreldreutvalget og KS nå utvider, de får 1 mill. kr ekstra til å gjøre det i 2015, de mener at man må hente flere erfaringer – fungerer, så må vi skalere opp.

Vi har også en rekke kampanjer for å bekjempe mobbing. Kampanjene i seg selv kan ikke alene gjøre at mobbetallene går ned, men det kan være en støtte til det lokale arbeidet. Ikke minst er det verdt å nevne at vi lever i en verden nå hvor mye av kontakten, særlig unge folk og politikere imellom, foregår på sosiale medier, og da er det også viktig – både for unge mennesker og politikere – å bruke nettvett. Vi vet at i alvorlige tilfeller så er digital mobbing noe av det flest unge rammes av. Det er viktige nettsted som bidrar til undervisningsopplegg på det.

Alt i alt så kommer de kommende månedene, både med Djupedal-utvalget, med vurderingen og gjennomgangen av hele antimobbingarbeidet og med den ansvarsmobiliseringen vi må fortsette, til å bli preget av en diskusjon og debatt om hvordan vi best skal bekjempe mobbing. Vi kommer ikke til å kunne si etter ett år eller to år at denne kampen er ferdig en gang for alle, men vi må kunne si at vi har kommet et steg i riktig retning, og vi må kunne si at alle som sier fra, blir hørt.

Ole m i c T h o m m e s s e n hadde her overtatt presidentplassen.

Sivert Bjørnstad (FrP) [16:10:03]: Jeg vil begynne med å takke statsråden for hans svar og ikke minst for det engasjementet han har vist for denne type saker siden han ble kunnskapsminister.

La meg benytte anledningen til å takke Hans Majestet Kongen og statsministeren for deres bidrag i denne debatten i løpet av den siste tiden. At de to brukte store deler av sine nyttårstaler til å adressere denne problemstillingen, tror jeg verdsettes av veldig mange. Jeg har også lyst til å gjenta noe av det kongen sa i sin nyttårstale, nemlig at de som mobber, har noe annet i seg. De er så mye mer annet som menneske enn en mobber. Det tror jeg også må fram i denne debatten.

Så har jeg lyst til å si noe om digital mobbing, som statsråden var inne på. Veldig mye har endret seg de siste årene, enda mer de siste tiårene også på denne fronten. I den digitale verdenen som barn og unge lever i i dag, foregår det mobbing på andre arenaer enn på skolen og også på andre arenaer enn på veien til og fra skolen. Nettmobbing kan i likhet med annen mobbing være både passiv og aktiv. Mange barn kan f.eks. føle seg utestengt når ingen liker bildene deres eller statusen deres på Facebook, f.eks. En gjennomgående trend, ifølge undersøkelser på dette området, er at jenter er mer utsatt for nettmobbing enn gutter. Det henger likevel ofte sammen med skolemobbingen.

Medietilsynets siste undersøkelse om barnas mediebruk og medieerfaringer, Barn og medier-undersøkelsene for 2014, viser at 13 pst. av barna mellom 9 og 16 år har opplevd at andre har mobbet dem via mobil eller på Internett det siste året. I 2012 oppga 15 pst. at de hadde opplevd digital mobbing. Resultatene tyder på at det er en svakt nedadgående trend, men at det fortsatt er veldig mange unge som opplever mobbing gjennom sosiale medier.

Statsråden var inne på dette med definisjoner og at man ikke blir trodd eller ikke blir hørt – ikke blir oppdaget. Mobbing kommer i veldig mange ulike varianter. Det kan være vanskelig å definere hva som er mobbing, og hva som ikke er det. Det er uansett bare den som blir mobbet, eller føler at en blir mobbet, som har den definisjonsmakten. Jeg tror ikke vi kan tillate oss noe annet enn å ha en nullvisjon, selv om det er vanskelig – kanskje også umulig.

Statsråden var også inne på dette med kommunene. Mange kommuner gjør et godt arbeid på dette feltet. Mange jobber målrettet og gjennomgående med mobbing som tema. Problemet er at veldig mange enkeltskoler skiller seg negativt ut år etter år. Røe Isaksen var inne på at det gode arbeidet må forplante seg nedover i systemet. Hvordan skal vi få til det? Vil statsråden ta på seg en koordinerende rolle for å få til det?

Statsråd Torbjørn Røe Isaksen [16:13:25]: Ja, det er naturlig at departementet tar en koordinerende rolle. Jeg mener at det er naturlig at departementet, selv om ikke alle virkemidlene er Kunnskapsdepartementets alene, bidrar til å se de forskjellige virkemidlene i sammenheng.

Så har jeg lyst til å berøre noe som interpellanten sa, og det er: Hva er det som er mobbing? Det er viktig å huske på to ting. For det første er det jo ikke alt som er uakseptabelt, som fanges i kategorien mobbing. Mye som ikke skal

skje på en skole, er allikevel ikke mobbing. I dag heter det krenkelser, i den undersøkelsen. Det kan være folk som blir kalt skjellsord, ikke hver dag, ikke hver uke, men en eller to ganger. Det holder, det – det er heller ikke akseptabelt på en skole. Erting er ikke mobbing, men det er heller ikke akseptabelt at noen blir ertet over lengre tid, eller i det hele tatt. Det er altså ikke sånn at alt som er uakseptabelt, automatisk er mobbing.

Den andre tingen er at det er heller ikke sånn at den automatisk beste måten å bekjempe mobbing på, er konstant å si: Ikke mobb hverandre. Vi må også si det, men det er litt på samme måten som at hvis man skal forebygge – hva skal man si – vold ute i byen, er ikke nødvendigvis den beste måten å gjøre det på å henge opp store plakater som sier: Ikke bank hverandre opp. Nei, det handler om å lage trygge byrom, om å ha god belysning, om å ha politi til stede og om å ha en forsvarlig rus- og alkoholpolitikk, må jeg også si. Nå ser jeg at Kristelig Folkeparti nikker og smiler og er enig i det.

Det er litt på samme måte i antimobbearbeidet på skolen. På kort sikt må man ha oppmerksomhet også på mobbing – vi må hele tiden komme tilbake til det – men det er klart at på lang sikt er arbeidet for å sikre en skole hvor alle føler at de høres til, hvor det er god disiplin, i betydningen at man ikke har noen toleranse for at folk rakker ned på hverandre eller bruker f.eks. nedsettende, kjønnsbaserte skjellsord som en måte å hevde seg selv på og trække andre ned på, viktig. Den typen ting er det som på lang sikt skaper et skolemiljø som gjør at det er mindre sjanse for at mobbing kan oppstå, og større sjanse for at det blir oppdaget, ikke minst fordi medelevene har en vaksine i seg mot å se andre bli plaget.

Christian Tynning Bjørnø (A) [16:16:12]: Ifølge elevundersøkelsen fra 2013, som interpellanten allerede har referert til, blir ca. 17 000 elever i grunnskolen mobbet to til tre ganger i måneden eller oftere. Dette er alvorlige tall, så alvorlige at de overskygger det faktum vi har vært inne på, at det har vært en nedgang i mobbetallene fra i fjor til i fjor – for om det er 17 000 eller 17 500 elever som blir mobbet, er egentlig mindre viktig. Uansett er dette altfor mange barn og unge, som er i startgropen på sitt eget liv – sitt sårbare liv – og i en alder der premisser legges og kursen settes. Det handler om barn som stadig får kommentarer på utseendet, hvordan de går eller hvordan de snakker. Det er barn som blir dyttet, sparket, slått, spyttet på – ja, faktisk også tisset på. Det er barn som blir holdt utenfor i friminuttene, på klasseturene og i bursdagene. Det er nettmobbing, det er barn som føler at de er til bry, at de er en belastning og i verste fall føler at de ikke skulle vært her. Det er barn som synes skoleveien og skolehverdagen er en kamp.

Dette er alvorlig nok i seg selv, og ikke mindre alvorlig når vi ser hvilke spor denne kampen kan sette senere i livet. Vi som politikere har et ansvar for å forebygge og stoppe mobbing, og elever og foreldre skal være trygge på at elevene blir tatt vare på i skolen.

Det er allerede satt i gang mange tiltak. Det gjennomføres mange gode programmer og undervisningsopplegg.

Dette er verdifullt og må ikke stoppe. Men vi trenger noe mer, for det er en enorm disharmoni mellom de 17 000 elevene som blir mobbet og de 126 klagene fylkesmannen fikk inn i fjor.

I kjølvannet av medieoppmerksomheten i høst ble det særlig rettet fokus mot at det mangler kompetanse på hver enkelt skole til å følge opp intensjonene i opplæringsloven. Det er stort behov for støtte og veiledning på skole- og lærernivå når det gjelder å sette inn målrettede tiltak for å hindre og stoppe mobbing. Fokusering på dette trengs i lærer- og rektorutdanningene.

Under den rød-grønne regjeringen ble det etablert en forsøksordning med kommunale beredskapsteam mot mobbing. I beredskapsteamene samler man kompetanse, jobber tverrfaglig og sikrer full oppmerksomhet rundt tiltak, og man ivaretar både skolene, lærerne og elevene. Beredskapsteamene har vært testet ut i et par år, og erfaringene er funnet gode. Med andre ord kan teamene være en del av svarene på de behovene som blir etterlyst. Arbeiderpartiet mener derfor at tiden er inne for å gjøre beredskapsteamene til en fast ordning i alle landets kommuner. Det er synd at flertallet ikke stemte for vårt forslag om å gjøre dette allerede inneværende år.

Vi kommer ikke utenom lovverket når vi diskuterer mobbing, og jeg tror vi skal være så ærlige og si at dagens lovverk ikke fungerer godt nok som verktøy i mobbesituasjoner. Når det oppstår mobbesituasjoner på en arbeidsplass, er arbeidsmiljøloven en viktig del av verktøyene man bruker for å løse konflikten. Vi ser for mange eksempler på at opplæringsloven ikke virker på samme måte. Vi trenger et strengere lovverk, der skoleeier, kommunene og staten må få større ansvar for å avdekke forhold, forebygge og sette inn tiltak. Djupedal-utvalget har varslet at de vil stramme inn lovverket, det er vi enig i.

Jeg håper at regjeringen hever blikket og ikke snevrer dette inn til å handle om presisering av gjeldende rett. Et eksempel på dette er det som ble frontet med store bokstaver i høst – som jeg må understreke at Arbeiderpartiet selvfølgelig er enig i – nemlig at mobberen skal bytte skole. Men da har skaden allerede skjedd. Det vi trenger, er et lovverk som går lenger, og som sørger for og ivaretar elevene lenge før skolebytte vurderes som tiltak for å løse en mobbesak. Djupedal-utvalget, som ble satt ned av den rød-grønne regjeringen, skal levere sine anbefalinger denne våren. Jeg håper virkelig at tiden vi har foran oss, vil bidra til vedtak og prioriteringer som sikrer våre skolebarn en trygg og god start på sitt eget liv.

– Det hjelper ikke å si fra, de gjør ikke noe med det uansett, sa Odin på 17 år. Det fikk katastrofale følger. Vi må gjøre det vi kan for å hindre at det skjer igjen.

Anders Tyvand (KrF) [16:21:23]: Takk til interpellanten Bjørnstad for å reise en viktig debatt.

Så vil jeg si at jeg er glad for at både kunnskapsministeren og statsministeren er tydelige på at kampen mot mobbing er en viktig sak for regjeringen. Vi har sett tidligere at det å løfte mobbing som en politisk sak til øverste nivå og virkelig sette dette temaet på dagsordenen, kan skape en bevissthet i samfunnet som igjen kan bidra til å gi resul-

tater. Vi har alle et ansvar, både lærere, skoleledere, politikere og foreldre, for å bekjempe mobbingen og skape et trygt og godt læringsmiljø for barna våre.

Oppmerksomhet rundt temaet kan og vil bidra til at flere blir litt mer bevisst på sitt ansvar. Da kan vi kanskje unngå i framtiden at noen blir nødt til å gjenta Odins ord: «Det hjelper ikke å si ifra, de gjør ikke noe uansett.»

Jeg har møtt en del mobbeofre det siste året. En mamma gjorde et sterkt inntrykk på meg. Hun sa at det de hadde trengt, var en voksenperson som hadde lent seg fram over bordet og sagt: Dette er ikke akseptabelt, sånn skal vi ikke ha det på vår skole. I stedet ble de møtt av en rektor, en skoleleder, som sa at det ikke er noen mobbing på skolen vår. Jeg får skynde meg å legge til at jeg vet at veldig mange lærere, og veldig mange skoleledere, er genuint opptatt av å skape et godt læringsmiljø, og at veldig mange av dem lykkes. Problemet er dem som ikke tar sitt ansvar på alvor.

Jeg vil også benytte anledningen til å takke Odins mamma for at hun har fortalt familiens sterke historie. Jeg vil også takke Villemo Hatland, som er en av de tøffeste jentene jeg har møtt. Hun har stått fram med sin historie og vært med på å skape en bevissthet rundt mobbeproblematikk i samfunnet vårt.

Mobbingen rammer mange, altfor mange. Noen av oss kan kanskje huske tilbake til da vi selv var barn, og da vi selv var ungdommer, og hvor redde vi var – iallfall var jeg det – for å havne på utsiden. Jeg kjenner meg igjen i det nå som jeg er blitt pappa og har en jente i 2. klasse – hvor redd jeg er for at hun skal havne på utsiden. Jeg kjenner ofte på følelsen av hvor sårt, vondt og vanskelig det ville vært.

Mobbing er et tema som berører mange på et veldig dypt plan. Noen ganger rammer mobbingen blindt, andre ganger er det spesielle grupper som er utsatt. Vi vet f.eks. at ungdommer i Norge ikke våger å fortelle om at de har en jødisk bakgrunn, en jødisk identitet. Jeg vet at andre ungdommer opplever å bli utsatt for islamofobi fordi de er muslimer. Vi vet at ni av ti homofile og lesbiske ungdommer opplever å bli mobbet på skolen. Det er rett og slett ikke akseptabelt. Og så må vi erkjenne at en del av de tiltakene som er blitt iverksatt de siste årene, med gode intensjoner, har vist seg ikke å ha god nok effekt på sikt. Derfor må vi tenke nytt, men jeg tror det er fornuftig nå å vente med å komme opp med alle de konkrete tiltakene til Djupedal-utvalget legger fram sin rapport senere i år. Da må vi få til en skikkelig debatt igjen i Stortinget.

Samtidig er jeg glad for at de fire samarbeidspartiene i budsjettforliket for 2014 ble enige om å sette i gang et prøveprosjekt med mobbeombud i flere fylker. I Buskerud satte de i gang dette for noen år siden, og det har gitt gode resultater så langt. Jeg tror at de nye mobbeombudene også vil bidra med mye positivt.

Helt til slutt vil jeg si at også vi som foreldre har et ansvar som vi må ta. Jeg som pappa kan ikke fraskrive meg ansvaret for mine barns holdninger idet de går inn skoleporten. Derfor må vi også styrke forholdet mellom skole og hjem i framtiden.

Anne Tingelstad Wøien (Sp) [16:26:36]: Jeg vil også takke interpellanten for å sette en svært viktig sak på dags-

ordenen. Det er dessverre ikke første gang dette temaet er oppe til debatt i denne salen. Allikevel er mobbing et daglig problem, som går på helsa løs for både barn og voksne. Jeg vil også takke statsråden for engasjementet hans og understreke at det er veldig viktig at vi står sammen tverrpolitisk i arbeidet mot mobbing.

Vi husker alle demonstrasjonene foran Stortinget før jul som ble arrangert av Villemo Hatland, som sjøl har opplevd å bli mobbet, og saken om Odin har rystet oss alle sterkt. Den håpløsheten og fortvilelsen barn og unge kjenner på når de ikke blir hørt og trodd på, kan vi ikke la gå upåaktet hen, for som kongen sa i sin nyttårstale, er det vi voksne, foreldre, unger, søsken, lærere, rektorer, politikere som sammen må gjøre noe med denne problematikken. Dette er nemlig ikke bare et problem for unger og ungdom; vi voksne er åpenbart rollemodeller for våre unger. Vår åpenhjertige prat om naboen eller bekjente rundt midagsbordet gir signaler til våre unger om hva det er greit å prate om, og på hvilken måte det kan prates om folk. Omtale av andre er noe ungene våre straks plukker opp. Derfor er budskapet i kampanjen «Voksne skaper vennskap – på nett», i regi av Manifest mot mobbing, svært viktig. Voksnes innblanding både i det vi ser direkte, og i det vi kommer over på nettet, er utrolig viktig. Vi må være voksenvenner og voksne venner for ungene våre. Dette gjelder uansett om jeg er forelder eller bare en venn på Facebook, Instagram eller Twitter. Vi har et ansvar for å bry oss. Det kan være vanskelig for noen, og hvis vi har sett på denne serien på tv, tror jeg det er mange som får litt vondt i magen når det gjelder det å tørre å bry seg.

Hvordan vi skal hankses med mobbing, er ikke enkelt, men resolutt inngripen når det oppdages, er nødvendig. Men mobbing er ikke alltid like lett å få øye på eller få kjennskap til. Jeg hadde en diskusjon med en lærer tidligere i år. Han sa: Hos oss er det ikke mobbing, vi har full oversikt. Jeg spurte hvordan han kunne være så sikker på det, og nevnte nett, telefon og skolevei. Svært mange som blir mobbet, sier nemlig ingenting om det til foreldrene eller til andre, i frykt for at mobbinga skal øke. Derfor kan vi aldri slappe av og tenke at vi har full oversikt, og at mobbing ikke fins hos oss. Mobbing er ikke medfødt, og årsakene er komplekse. De ungene som er trygge i seg sjøl, trenger ikke mobbe. Derfor er det så utrolig viktig at vi gir barna en opplevelse av at de er bra, at de er gode nok, at det de presterer, er bra. Jeg mener sjølsagt ikke at vi ikke skal ha forventninger til ungene våre, men etter å ha fulgt med på artikler om ungdommers psykiske helse er det klart at det ligger en sterk forventning i dagens samfunn om å prestere, om å være noe ekstra – et press som gjør ungdommene syke, og som gjør at alle midler tas i bruk. Det skal vi ha i minne også når vi diskuterer hvordan vi tester elever i skolen, og når vi offentliggjør resultater og sammenligner skoler med skoler.

Jeg er enig i at skolene må ha virkemidler og også mulighet til å være hard i klypa mot dem som mobber, men er det slik at skolen ikke har tilstrekkelig med virkemidler til å iverksette tiltak? Jeg fornemmer at det ikke kun er lover og forskrifter som i hovedsak er problemet, men forståelsen av handlingsrommet

som ligger i disse, og frimodighet til å ta virkemidlene i bruk.

Den viktigste innsatsen skolen imidlertid kan gjøre når det gjelder dette, er å bidra til at det ikke er nødvendig å mobbe. Det krever at lærerne har oversikt over ungene og ikke minst at de ikke må jobbe seg i hjel på andre oppgaver. Jeg ser fram til Djupedal-utvalgets framleggelse i mars.

Det er all grunn til å spørre hvorfor mobbesaker får anledning til å pågå over lang tid, ofte flere år, uten at det kommer til en løsning. En fellesnevner i slike saker virker å være ulik oppfatning av hva som regnes som mobbing, og hvilke tiltak som skal settes inn når. Skolen kan imidlertid ikke skyve definisjoner eller formalia foran seg i slike saker. Når en får kunnskap om at enkeltelever opplever utrygghet og ikke trives på skolen, må noe gjøres umiddelbart. Bevisbyrden må ikke legges på den som ligger nede. Like lite som det hjelper å minimere et problem, hjelper det å demonisere en mobber. Med de alvorlige konsekvensene vi vet at mobbing har for den enkelte, er jeg ikke fremmed for å legge et tyngre ansvar og en større forventning om reaksjon på skolelederne, slik som interpellanten tar til orde for, men samtidig må vi ikke forledes til å tro at straff og sanksjoner er det som kan løse dette problemet. Vi som voksne og foreldre har også et stort ansvar og en stor jobb å gjøre, hver på vår post. Vi skal ikke ha mobbing, det skal aldri aksepteres, og det skal hjelpe å si fra.

Iselin Nybø (V) [16:31:59]: Jeg vil også takke interpellanten for å ta opp et veldig viktig tema.

Dette er ikke noe vi bare skal diskutere i dag. Vi har en sak i komiteen, et forslag statsråden har lagt fram om å gi mulighet for å flytte mobberer, å be mobberer om å bytte skole i stedet for at den som blir mobbet, skal føle at det er den eneste utveien. Så har vi Djupedal-utvalget som vil legge fram sin utredning, og jeg regner med at vi får anledning til å debattere dette ganske grundig denne våren.

Jeg har vært på besøk i Kristiansand og sett på barnehagene der. De har et veldig spennende prosjekt gående, men det som overrasket meg, var at de der kunne si at mobbing ikke bare er et problem i skolen. Det skjer også mobbing i barnehagen. De sa at ungene vet veldig godt hva mobbing er. Hvis man spør en barnehageunge om hva mobbing er, sier de at mobbing er erting – bare enda styggere. Det sier noe om hvor store og omfattende mobbeutfordringene våre er, og hvor bredt vi må tenke når vi skal ta tak i disse utfordringene.

Jeg tror det viktigste vi kan gjøre for å bekjempe mobbing, er to ting: Det ene er at vi må ha trygge voksenpersoner rundt barn og unge, og vi må fokusere på mobbeproblematikk. Mange skoler benytter seg i dag av ulike programmer, som f.eks. Zero, og har stor glede og nytte av det. Det er helt sikkert viktig for dem, men jeg tror at hvis en ikke hele veien fokuserer på mobbing som lærer, som skoleleder, som skoleeier, klarer en ikke å håndtere de situasjonene som oppstår underveis. Det er også det statsråden sier når han sier at i likhet med brannøvelser må man ha en rutine for hva man skal gjøre når disse problemene oppstår. Vi må hele veien fokusere på dette for at vi skal ha det under kontroll.

Så er det én ting til jeg har lyst til å nevne: Jeg synes det har vært sagt mye fra tidligere talere om at dette ikke er en problemstilling der vi kan se klare politiske skillelinjer. Dette er noe vi alle sammen er enige om at vi må gjøre noe med, og vi er alle sammen på leit etter de gode virkemidlene, som gjør at vi får mobbestatistikken ned og aller helst i null.

En rapport som handler om rapporterings- og dokumentasjonskrav i skolen, ble lagt fram helt på tampen av fjoråret. Jeg tror dette er et viktig arbeid som også vil ha betydning for mobbing. Jeg tror man må fokusere på å få ned alt byråkratiet i skolen for å gi lærere mer tid til å følge opp den enkelte eleven, til å se det som skjer i klasserommet og til å høre på historiene fra det som skjer utenfor klasserommet. Man må fokusere på å få andre yrkesgrupper inn i skolen som miljøarbeidere og helsesøstre – her har også vaktmester og renholdspersonalet blitt nevnt. Jeg tror vi er nødt til å se vidt på dette, fokusere på mobbing og sørge for at de voksenpersonene som omgås våre barn og unge i dag, har tid, mulighet og kompetanse til å se den enkelte ungdom og til å følge opp de utfordringene som ligger der.

Torgeir Knag Fylkesnes (SV) [16:36:00]: Godt nytt år, president.

Mobbing er noko av det som gjer meg mørkast i sjela, når eg får høyre forskjellige typar forteljingar, historier, anten gjennom media eller fortalt direkte. Eg møtte ein familie som hadde ein treåring i barnehage, og dei syntest det var noko rart med henne, for ho oppførte seg litt merkeleg. Dei la også merke til at i barnehagen leika ho veldig mykje for seg sjølv. Så oppdaga dei at denne treåringen var rett og slett blitt isolert, og ho fekk ikkje lov til å vere med på leiken saman med dei andre barnehageungane. Da dei snakka med barnehagelærarane, fortalde dei at det er ikkje uvanleg med mobbing også blant dei aller yngste av oss – ein treåring som blir mobba. Da vi snakka med treåringen og spurde korleis det gjekk, korleis det var å ikkje ha nokon å leike med, sa ho at det gjekk heilt greitt fordi ho leika berre med sin eigen skugge. – Ein kan bli svart i sjela av mykje mindre enn det.

Vi veit at det antakeleg er mest mobbing i barneskolen, men det er veldig usikkert talmateriale vi sit på her. Veldig mykje av det som blir rapportert, er det grunn til å vere utrygg på, men at det er eit vesentleg samfunnsproblem, veit vi. Vi veit at gutane truleg er verst. Eg gjekk på to skolar, ein barneskole og ein ungdomsskole i Tromsø. På Borgtun skole var det vesentleg mindre mobbing, mens på ungdomsskolen var det meir. Eg har ofte tenkt på kva som kunne vere grunnen til det. På barneskolen, på Borgtun, hadde vi ein vaktmeister. Eg hugsar den høge, skipperøysta hans som av og til dundra ut i skolegården når det skjedde noko gale. Hans rolle er antakeleg heilt uvurderleg, mens på ungdomsskolen på Grønnåsen var det ikkje den typen skikkelse som hadde oppgåver utanfor klasserommet. Der var problemet vesentleg større.

Ein kan kanskje dele dette inn i to domene. Det eine er førebygging av mobbinga, skolens evne til å fange opp problema tidleg og barns evne til rett og slett å bry seg. Utan at eg skal gå inn i ein større ressursproblematikk i

denne samanhengen, trur eg at det at det er fleire lærarar til stades, at det er ei aktiv skolehelseteneste som klarer å sjå kva som føregår på skolen, har mykje å seie. Det å styrkje skolehelsetenesta vil kunne påverke mobbetala vesentleg. Det er ikkje berre noko eg trur; det er noko som helsesøstrene også meiner er nødvendig i samheng med å ha ei meir aktiv rolle i skoleverket.

Det andre domenet som interpellanten trekkjer opp, tiltaka mot allereie dokumentert mobbing, sanksjonane, ansvarsfordelinga, erstatningssystemet, straffesanksjonane, er også viktig, og vi har nok lenge hatt uklare ansvarsroller. Mobbemanifestet til den raud-grøne regjeringa der ein fekk etablert delt ansvar mellom kommune og den som saksøkte, der kommunane måtte kunne dokumentere at dei har gjennomført tiltak i erstatningssaker, har antakeleg vore viktig, og det at ein har forlennt foreldingsfristen for den typen saker frå to til fem år, har også vore viktig. Det å gå straffevegen er ein del av løysinga, men som SV-ar er eg nok meir opptatt av å jobbe med den førebyggjande delen av dette, med skolens evne til å fange opp og barns evne til å bry seg. Der meiner eg at ein nok er altfor lite modig til å ta tak i problema rundt omkring i Skole-Noreg. Folk, vaksne og barn, må bli mykje flinkare til å tore å ta tak. Eg tippar alle som er i denne salen, har på eit eller anna tidspunkt gjennom oppveksten og seinare sett mobbing og kanskje irritert seg over at ein ikkje tok tak sjølv. Kanskje ein til og med har vore mobbar sjølv og skamar seg i dag over det. Men eg trur at den delen av kampen mot mobbing er vel så viktig, det å tore å gripe inn, det å tore å ta ansvar, som vaksne og som barn. Der meiner eg at vi er nok for lite flinke. Vi er nok rett og slett for lite modige.

Sivert Bjørnstad (FrP) [16:41:15]: Takk for en god debatt. Jeg skal nøye meg med å knytte noen kommentarer til noe av det som har blitt sagt.

Statsråden har sagt at han jobber ut fra tre linjer, og det tror jeg er fornuftig: det juridiske og rettighetene som den første linjen, det konkrete arbeidet på skolene som den andre linjen, og ansvarsmobiliseringen som den tredje linjen.

Så tror jeg vi må være så ærlige å si at det aller viktigste er linje to, det konkrete arbeidet på skolene. Som også representanten Fylkesnes er inne på, tror jeg alle er enige om at det er det preventive, forebyggende, som er det aller viktigste, og da er arbeidet rundt omkring i kommuner og på den enkelte skole svært viktig. Hvis ikke kommer det juridiske og rettighetene, og også ansvarsmobiliseringen, i etterkant, etter at skaden har skjedd.

Så er jeg også veldig glad for at statsråden tar opp dette med andre voksenpersoner på skolene. Det er kjempeviktig. På min barneskole var vaktmesteren den viktigste miljøarbeideren. Når han var ute i skolegården og så antydning til mobbing, grep han inn og tok med offeret inn på sløydsalen et kvarter for å hamre litt løs og få ut frustrasjonen, og han snakket også med den eleven som var ansvarlig. Det er veldig viktig. Og det er det samme om det er vaktmestere, renholdsarbeidere eller andre.

Representanten Tynning Bjørnø var inne på at dagens regel- og lovverk ikke holder, og at konsekvensen må bli

større for de ansvarlige. Det er jeg helt enig i. Hadde dette vært en hvilken som helst annen sak knyttet til en annen lov, tror jeg reaksjonene hadde vært sterkere – om omfanget og systematikken rundt lovbruddene hadde vært i samme skala som for dette tilfellet i opplæringsloven.

Representanten Tyvand er inne på at det kanskje er for tidlig med de konkrete tankene, og at man må vente på Djupedal-utvalget. Flere har nevnt Djupedal-utvalget, og jeg ser også fram til deres rapport. Jeg er delvis enig i at det er for tidlig å begynne med de aller mest konkrete tankene, men det går an å gjøre seg noen refleksjoner fram mot at dette utvalget legger fram sin rapport, bl.a. at det nok må være et ris bak speilet for dem som systematisk, bevisst eller ubevisst, tillater at mobbing skjer.

Vi skal heller ikke glemme at det daglig gjøres en stor innsats på dette feltet, for alt er ikke så bekmørkt som man av og til kan få inntrykk av. Foreldre, lærere, renholdere, vaktmestere, rektorer og ikke minst frivillige organisasjoner, som f.eks. MOT, gjør et kjempearbeid på dette området.

Igjen, takk for en god debatt, og jeg ser fram mot den mer konkrete fortsettelsen.

Statsråd Torbjørn Røe Isaksen [16:44:24]: Jeg vil også si takk for en god debatt.

Dagens regelverk er ikke godt nok – høyst sannsynlig er det ikke det. Men jeg synes det er rimelig at i hvert fall

statsråden avventer det utvalget som sitter og jobber, før man trekker bastante konklusjoner.

Så har jeg lyst til å avslutte med å si som to muligheter: Jeg kunne ha sagt at jeg er enig med interpellanten. Men jeg har fortsatt litt julestemning i meg, så jeg har lyst til å si at jeg er helt enig med representanten Knag Fylkesnes fra SV, for det er så sjelden jeg får sagt fra denne talerstolen. Jeg tror alle er enige om at straffen og sanksjonen aldri kan bli hovedvirkemidlet her. Det er egentlig bare å se på at i det øyeblikket det blir nødvendig å sanksjonere og straffe, for det må man også gjøre, har det allerede gått galt, da har noen blitt mobbet. Hele poenget her er ikke å straffe mobberen, poenget er å sikre at færrest mulig – ideelt sett ingen – blir mobbet. Det er den felles oppgaven vi har.

Presidenten: Dermed er debatten i sak nr. 4 avsluttet.

S a k n r. 5 [16:45:40]

Referat

Presidenten: Det foreligger ikke referat.

Dermed er dagens kart ferdigbehandlet. Forlanger noen ordet før møtet heves? – Møtet er hevet.

Møtet hevet kl. 16.46.
